

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Petra Schurdaková

**Metamorfózy lidských osudov v obci
Lomnička**

Bakalárska práca

Praha 2010

Autor práce: **Petra Schurdaková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Šanderová Jadwiga, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: jún 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

SCHURDAKOVÁ, Petra. *Metamorfózy obce Lomnička*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut sociologických štúdií, 2010. 72 s. Vedoucí bakalárskej práce Doc. PhDr. Šanderová Jadwiga, CSc.

Anotácia

Bakalárska práca „Metamorfózy ľudských osudov v obci Lomnička“ kombinuje analýzu štúdia dokumentov a epizodických rozhovorov a zameriava sa na dve dôležité zmeny vo fungovaní dediny, ktoré sa v nej odohrali počas 20. storočia. Od svojho založenia v 13. storočí prešla Lomnička až do dnešných čias viacerými zmenami, ktoré sa vždy odrážali na živote a vzťahoch jej obyvateľov. Cieľom práce je zistiť, ako tieto zmeny vplývali na život a vzťahy ľudí v jej bývajúcich. Skúma vplyv druhej svetovej vojny a následného odsunu Nemcov a nasťahovanie Rómov do dediny od začiatku 60. rokov 20. storočia. V prvej časti sa venuje v skratke histórii a zvykom Lomničky, v analytickej časti nasleduje pohľad na dané zmeny pomocou „veľkej“ (literatúra, ostatné dokumenty) a „malej“ (rozhovory) histórie. Informácie o zmenách podáva prostredníctvom preštudovaných dokumentov a literatúry, ktoré následne dopĺňa analýzou rozhovorov. Práve z analýzy rozhovorov chcem zistiť odpoveď výskumnú otázku o vplyve danej zmeny na ľudí.

Annotation

Bachelor thesis “Metamorphosis of human destinies in Lomnička” combines an analysis of documents and of episodic interviews and it focuses on two important changes in village functioning, which took place during 20th century. Since its foundation in 13th century, Lomnička has undergone several changes, which have always reflected in lives and relationships of its inhabitants. The aim of my work is to find out how these changes influenced life and relationships of the people in the village. It examines impact of World War II

and following displacement of Germans and moving in of Gypsies in the beginning of 60's in 20th century. In the first section, it describes, in short, the history and traditions of Lomnička. In analytical section, it shows these changes from the point of view of "small" (literature, other documents) and "big" (interviews) history. I provide information about these changes from studied documents and literature, which are consequently supplemented with analysis of interviews. And exactly from this analysis I hope to find out the answer to research thesis about the influence of the changes on the people.

Kľúčové slová

sociálna zmena, odsun Nemcov, nast'ahovanie Rómov, strata hmotná, strata nehmotná, sociálna identita, postoj, obdobie života

Keywords

social change, displacement of Germans, moving in of Gypsies, material loss, immaterial loss, social identity, attitude, stage of life

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila iba uvedené zdroje a literatúru.

Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená verejnosti pre účely výskumu a štúdia.

v Prahe dňa

Petra Schurdaková

Pod'akovanie

Týmto by som chcela poďakovať svojej konzultantke Doc. PhDr. Jadwige Šanderovej, CSc. za cenné rady a odborné vedenie bakalárskej práce, ďalej ďakujem svojim respondentom a pobočke Štátneho archívu v Starej Ľubovni za poskytnuté informácie, pretože bez nich by som túto prácu nemohla realizovať.

Obsah

ÚVOD	8
1. METODICKÝ PRÍSTUP	11
2. ZALOŽENIE A HISTÓRIA DEDINY	15
3. ZMENY, KTORÉ NAJVIAC OVPLYVNILI ŽIVOT ĽUDÍ V DEDINE A ICH VPLYV NA PBYVATEĽOV	18
3.1 DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA A ODSUN NEMCOV	19
3.1.1 Situácia v Lomničke.....	21
3.1.2 Vplyv na obyvateľov.....	22
3.1.2.1 Obdobie života.....	23
3.1.2.2 Postoj jedinca k vyst'ahovaniu	24
3.1.2.3 Vplyv zmeny – strata	27
3.2 NASŤAHOVANIE RÓMOV DO DEDINY	31
3.2.1 Situácia v Lomničke	32
3.2.2 Vplyv na obyvateľov	35
3.2.2.1 Postoj jedinca k nasťahovaniu	36
3.2.2.1 Vplyv zmeny – strata	44
ZÁVER	50
RESUMÉ	54
SUMMARY	54
POUŽITÁ LITERATÚRA	56
ZOZNAM PRÍLOH	60
PRÍLOHY	

Úvod

Je zaujímavé sledovať ako sa menia osudy niektorých dedín, ich obyvateľov a vzťahy medzi nimi, najmä, keď daná dedina prechádza počas svojho bytia viacerými sociálnymi zmenami. Takéto zmeny častokrát ovplyvnia ráz dediny a život človeka do takej miery, v akej si to ani nedokáže predstaviť. Niektoré zmeny prospievajú, niektoré naopak vedú do záhuby. Jedným príkladom je aj Lomnička, malá dedinka na východe Slovenska. Od svojho založenia v 13. storočí prešla až do dnešných čias viacerými zmenami, ktoré sa vždy odrážali na živote a vzťahoch jej obyvateľov. Častokrát sa tu vyskylo obyvateľstvo v zmiešanej podobe a vzťahy medzi nimi boli nie vždy priateľské. Vystriedali sa tu starousadlíci, gazdovia, vyhostení nemeckí obyvatelia a Rómovia, ktorí tam žijú dodnes.

Existuje množstvo sociologických definícií sociálnej zmeny. Väčšina z nich vychádza hlavne z vymedzenia toho, čo sa mení. Napríklad James W. Wander Zanden rozumie pod sociálnou zmenou „základnú premenu vzorov kultúry, sociálnej štruktúry a sociálneho správania v čase.“ [Sopóci 2000: 114] Skutočnostiam, ktoré sociálnu zmenu vyvolávajú, podnecujú alebo spôsobujú hovoríme zdroje, alebo faktory sociálnej zmeny. Podľa Sopóciho sa v sociológii za najdôležitejšie považujú „prírodné prostredie, veda a technika, ideológia, konkurencia, konflikt, politika, ekonomika a štruktúrne napätia.“ [Sopóci 2000: 115] Všetky zdroje sú vzájomne poprepájané a za vyvolanie sociálnej zmeny nikdy nemôže len jeden faktor. Okrem spomínaných zdrojov existuje ešte množstvo ďalších. Sociálna zmena v obci Lomnička bola taktiež spôsobená vacerými faktormi. Najväčší vplyv mali politické ideológie, demografický vývoj a kultúrny konflikt. Politické ideológie sú „najkomplexnejšími a najprepracovanejšími druhmi ideológii, čomu zodpovedá aj ich ohlas a vplyv – obsahujú obrazy usporiadania spoločnosti vo všetkých oblastiach jej života: v oblasti týkajúcej sa jednotlivca, rodiny, sociálnych inštitúcií, sociálnej stratifikácie atď. Sú východiskami politických síl, usilujúcich sa získať moc

v spoločnosti. V prípade svojho víťazstva politickej strany uvádzajú myšlienky týchto ideológií do života a tak menia alebo stabilizujú spoločnosť.“ [Sopóci 2000: 157] Politická ideológia bola hlavným aktérom sociálnej zmeny, ktorá sa v Lomničke odohrala v období počas a po 2. svetovej vojne, kedy bolo nemecké obyvateľstvo odsúvané do Nemecka a tak isto v období od 60. rokov 20. storočia, kedy v rámci politiky asimilácie bolo rómske obyvateľstvo včleňované medzi obyvateľov obce. Kultúrny konflikt prameniacy z rozličných životných hodnôt a životných štýlov obyvateľov a demografický vývoj, túto sociálnu zmenu zavŕšili. „Rast populácie je v celosvetovom meradle dodnes jedným z najvýznamnejších faktorov sociálnej zmeny, pričom spôsobuje i výrazné (negatívne) zmeny prírodného prostredia.“ [Sopóci 2000: 152] Nárast rómskej populácie a jej hustoty v dedine tak zapríčinil masový odchod obyvateľov z obce ako aj devastáciu okolitej prírody.

Otázka, ktorú som si položila, bola: „*Ako vplývali zmeny odohrávajúce sa počas 20. storočia v obci Lomnička na život ľudí a vzťahy medzi nimi?*“ Po dôkladnom zozbieraní údajov a informácií, som sa rozhodla pre dve udalosti, ktoré podľa mňa najviac ovplyvnili vývoj v dedine aj jej obyvateľov. Sú to: (1.) druhá svetová vojna a s ňou súvisiaci odsun Nemcov a nasťahovanie nových obyvateľov a (2.) nasťahovanie Rómov do dediny a s tým súvisiace problémy. Cieľom práce je zistiť vplyv týchto zmien na obyvateľov, na vzťahy medzi nimi a samotnú dedinu.

Túto tému som si vybrala jednak preto, že ma zaujíma a že tam kedysi žili moji predkovia a jednak preto, že považujem za potrebné, pre neskoršie generácie, zdokumentovať zmeny, ktorými Lomnička prešla. Je totiž iba jednou vzorkou z mnohých dedín na Slovensku s podobným osudom. Vo svojej bakalárskej práci kombinujem analýzu štúdia dokumentov a epizodických rozhovorov a zameriavam sa na dve dôležité zmeny vo fungovaní dediny, ktoré sa v nej odohrali počas 20. storočia a na to, ako tieto zmeny vplývali na život a vzťahy ľudí v nej bývajúcich. V metodologickej časti práce ozrejmím svoj postup výberu a analýzy. V ďalšej kapitole sa budem zaoberať trochu históriou a

zvykmi Lomničky, aby bol čitateľ oboznámený s prostredím, v ktorom jednotliví respondenti vyrastali a žili. V analytickej časti nasleduje pohľad na dané zmeny, na ktoré sa pozriem pomocou „veľkej“ (literatúra, ostatné dokumenty) a „malej“ (rozhovory) histórie. Tu sa najskôr venujem druhej svetovej vojne a odsúvaniu nemeckého obyvateľstva z dediny. Informácie o tejto zmene podávam prostredníctvom preštudovaných dokumentov a literatúry, ktoré následne dopĺňam analýzou rozhovorov. Takúto schému aplikujem aj na druhú zmenu, na nast'ahovanie Rómov do dediny. Práve z analýzy rozhovorov chcem zistiť odpoveď na svoju výskumnú otázku o vplyve danej zmeny na ľudí. V závere zhŕňam svoje zistenia.

1. Metodický prístup

Otázka, ktorú som si položila na začiatku svojho skúmania bola nasledovná: „Ako vplývali zmeny odohrávajúce sa počas 20. storočia v obci Lomnička na život ľudí a vzťahy medzi nimi?“ Bolo mi jasné, že pôjde o kvalitatívnu analýzu a keďže som potrebovala získať potrebné informácie a okruhy (zmeny), na ktoré by som sa mala zamerať, smerovala moja prvá cesta do pobočky Štátneho archívu v Starej Ľubovni. Mojm cieľom bolo zamerať sa na 20. storočie, preštudovala som teda postupne dokumenty, ktoré boli o Lomničke z tohto obdobia k dispozícii. Z mojich doterajších znalostí o danej obci som vedela, že medzi dôležité zmeny, na ktoré by som sa mala zamerať patrí druhá svetová vojna a následný odsun nemeckých obyvateľov, združstevňovanie, nast'ahovanie Rómov a s tým spojené vyst'ahovanie pôvodných nerómskych obyvateľov. Po ďalších dôležitých zmenách som pátrala v zápisniciach Miestneho národného výboru (MNV) z jednotlivých období, v správach z plenárnych zasadnutí MNV za jednotlivé obdobia, v rozboroch výsledkov činností a hospodárenia rozvoja obce za jednotlivé roky, vo vyhodnotení dedinských programov za jednotlivé roky a v dokumentoch, ktoré sa nejakým spôsobom týkali rómskej problematiky a jej riešenia. K týmto prameňom som následne doplnila informácie z Kroniky obce Lomnička, z Kroniky rodiny Roth, ktorá v dedine kedysi žila a zo zborníka, ktorý bol vydaný k 50. výročiu odsunutia Nemcov z Lomničky. Informácie o samotnej dedine a jednotlivých obdobiach som ešte doplnila štúdiom ďalšej literatúry a internetu. Po **analýze dokumentov z archívu a informácií z kroník a ostatných zdrojov a literatúry** som sa pre začiatok rozhodla pre dve zmeny, ktoré podľa môjho uváženia najviac ovplyvnili životy ľudí a vzťahy medzi nimi (pôvodne boli tri, no z rozsahových dôvodov som na jednu z nich rezignovala). Vyberala som teda informácie týkajúce sa odsunu Nemcov po druhej svetovej vojne a nast'ahovania Rómov od 60. rokov 20. storočia. V práci aplikujem aj *metódu*

orálnej histórie [Fialová 1996], kedy tzv. „veľké objektívne dejiny“ (literatúra, pramene) spájam s „malými subjektívnymi dejinami“ (rozhovory).

Bola som vybavená potrebnými znalosťami a keďže som potrebovala vedieť ako tieto zmeny vplývali na jednotlivých obyvateľov, mohla som sa za nimi vydať urobiť autentické rozhovory. Na rozhovory som sa čiastočne pripravila aj otázkami, o ktorých som vedela, že sú pre môj výskum dôležité (týkali sa daných zmien). Zvolila som **formu epizodického rozhovoru** [Hendl 2005: 177], čo je kombinácia pološtrukturovaného a naratívneho rozhovoru. Túto formu som zvolila, pretože som predpokladala, že určité informácie si respondenti pamätajú v podobe subjektívnych príbehov, že by neboli schopní sa plnohodnotne vyjadriť ani prostredníctvom samotného rozprávania, ani prostredníctvom samostatných otázok, taktiež som chcela, aby rozhovory prebiehali skôr vo voľnejšej atmosfére. Preto som za najlepšiu možnú voľbu považovala samostatné rozprávanie respondentov a mnou pripravené všeobecnejšie otázky k jednotlivým obdobiam, ktoré by som kládla medzi rozprávaním. Otázky som mala pripravené aj pre prípad, že by respondenti neboli schopní súvislejšie rozprávať. Počas zberu rozhovorov som videla, že niektoré otázky boli nepodstatné, tak som ich pri ďalších rozhovoroch vynechala. Jednotlivé základné otázky, ako aj jeden rozhovor ako príklad, nájdete v prílohe 1 (ostatné rozhovory prikladám na CD). Každý rozhovor som nahrála na diktafón a neskôr pre potreby analýzy prepísala do počítača. Ich dĺžka sa pohybovala od 35 do 120 minút. Časti prepisov uvádzam v analytickej časti ako citácie. Nahrávanie na diktafón malo pre mňa výhodu, pretože som mala istotu, že nebude vynechaná žiadna informácia, o ktorej daný respondent rozprával. Pre respondenta to bola výhoda z toho dôvodu, že nebol rušený mojimi poznámkami, ktoré by som si inak musela zapisovať. Rozhovory prebiehali doma u respondentov, pri ktorých bol prítomný daný jedinec a ja. V štyroch prípadoch som mala možnosť v rámci rozhovoru hovoriť s dvomi respondentmi naraz. Považovala som to za veľké plus, pretože boli schopní vzájomne sa dopĺňať, konštruovať daný obraz a podľa mňa aj spomenúť si na

skutočnosti, ktoré by inak pri klasickom rozhovore nevyšli na povrch. Respondentov som uistila, že s informáciami budem nakladať dôverne a opýtala som sa, či súhlasia s ich publikovaním. Preto som v práci, z dôvodu anonymity, pozmenila skutočné mená na pseudonymi. S rozhovormi som ďalej pracovala bez toho, aby som premýšľala, či sú pravdivé alebo nepravdivé. Keďže samotní respondenti sa o odsune Nemcov a nast'ahovávaní Rómov vyjadrovali najčastejšie, potvrdila sa mi moja selekcia zmien a mohla som definitívne stanoviť, že tieto dve mnou vybrané zmeny ovplyvnili životy obyvateľov najviac. Nasledujúcou úlohou bolo zistiť ako.

Respondentov som vyberala pomocou **nepravdepodobnostnej metódy snehovej gule** (snowball sampling) [Babbie 2007: 193-194], kedy mi jednotliví respondenti sprostredkovali kontakt na ďalších respondentov (takýchto sprostredkovaných respondentov bolo sedem), čo mi veľmi uľahčilo hľadanie. Daný respondent mi niekoho odporučil (začala som starými rodičmi), ten niekto ma zase naviedol na ďalšieho respondenta atď. Mala som pritom dopredu stanovené kritériá. Daný jedinec musel aspoň určitú časť svojho života prežiť v Lomničke a musel vedieť o danej zmene buď z vlastného prežitia alebo sprostredkovane prostredníctvom informácií od rodičov. Taktiež som chcela mať zastúpenie aj rómskych aj nerómskych obyvateľov, ako aj oboch pohlaví. Vekovo som výber neobmedzovala, dôležité bolo, aby respondent vedel niečo k danej zmene povedať. Vedela som však, že sa vzhľadom na obdobie, v ktorom zmeny prebiehali, budem musieť zamerať na starších respondentov. Celkovo sa mi podarilo zozbierať 11 rozhovorov, pričom väčšina z nich bola momentálne už s bývalými obyvateľmi dediny (10 respondentov, z toho štyria muži a šesť žien) a iba jeden rozhovor sa mi podarilo získať od súčasnej obyvateľky (neochota ostatných obyvateľov urobiť rozhovor). Ďalších respondentov som nehľadala aj z toho dôvodu, že som mala dojem, že informácie, ktoré mi podávajú sú si dosť podobné a nemala som pocit, žeby som sa od nového respondenta dozvedela niečo iné. Za respondentmi som sa vydala osobne do ich domu, zazvonila, v skratke povedala kto som a o čom by som chcela písať a opýtala sa, či by

súhlasili s rozhovorom. Celkovo som sa stretávala s milým privítaním, s odmietaním poskytnúť mi rozhovor som mala problém len v samotnej dedine. Preto sa mi podarilo nájsť len jednu „súčasnú“ respondentku.

Vekové rozpätie respondentov sa pohybovalo od 45 do 79 rokov. Medzi bývalými obyvateľmi, mužmi, bol jeden Róm a traja nerómovia. Medzi bývalými obyvateľkami, ženami, boli dve Rómky a štyri nerómky. Súčasná obyvateľka dediny bola Rómka. Šesť respondentov bolo v dôchodcovskom veku (dvaja muži, štyri ženy), traja respondenti pracovali (dvaja muži, jedna žena) a dve respondentky nepracovali. U jednej respondentky by sme životné podmienky mohli považovať za slabšie (obyvateľka dediny) u ostatných respondentov za dobré. Z hľadiska dosiahnutého vzdelania mali všetci respondenti dokončené základné vzdelanie, dokončené stredoškolské vzdelanie malo 10 respondentov (traja stredné odborné učilištie, šiesti strednú školu, jedna gymnázium) a z nich dvaja respondenti mali dokončené aj vysokoškolské vzdelanie (muži). Priamo k druhej svetovej vojne a odsunu Nemcov sa mi vedelo dostatočne vyjadriť päť respondentov (jeden muž, štyri ženy), dostatočné informácie o nast'ahovávaní Rómov a situácii v dedine podalo desať respondentov (štyria muži, šesť žien). Základné údaje o respondentoch zhŕňam v prílohe 2.

Pri samotnej **analýze rozhovorov** som využila fakt, že som vedela, na ktoré zmeny sa mám zamerať, čo si mám v textoch všímať. Okrem toho som si ale zaznamenávala aj iné postrehy, o ktorých sa respondenti vyjadrovali, pretože som predpokladala, že by sa mohli objaviť nejaké súvislosti. Potrebovala som zistiť, ako dané zmeny vplývali na respondentov. Postupovala som metódou kvalitatívnej analýzy podľa princípov Straussa a Corbinovej [Strauss, Corbinová 1999]. Takýto postup som zvolila preto, že postupuje induktívne a nezačína teóriou, ktorú by sme overovali, ale práve začína skúmanou oblasťou a necháva výjsť na povrch to, čo je v tejto oblasti dôležité. Najskôr som rozhovory okódovala otvoreným kódovaním, značila som si časti v texte, kde sa rozprávalo o jednotlivých zmenách. Z kódov som si vytvorila všeobecnejšie kategórie

a pokúsila som sa nájsť ústrednú kategóriu (takú, o ktorej respondenti hovorili najčastejšie), čo bola v mojom prípade „strata“. To mi pomohlo pri mojej interpretácii výsledkov. Kapitoly a podkapitoly v analytickej časti práce, v časti „Vplyv na obyvateľov“, som pomenovala podľa kategórií, ktoré mi vyšli pri kódovaní. Tými kategóriami sú „obdobie života“, „postoj jedinca k vystaňovaniu“, „postoj jedinca k nastaňovaniu“ a „vplyv – strata“.

2. Založenie a história dediny

Lomnička leží v severozápadnej časti Levočských vrchov v doline Lomnického potoka, v nadmorskej výške 617 m. n. m, v okrese Stará Ľubovňa. Historicky sa tak nachádza v severovýchodnej časti horného Spiša, na východnom brehu rieky Poprad. Obyvateľstvo, ktoré prišlo na Spiš v 13. a 14. storočí, pochádzalo z rôznych končín Nemecka. „Jazykový rozbor dialektu poukazuje, že išlo pravdepodobne o Valónov, ktorí sa v 11. storočí usadili v Sliezske. Odtiaľ potom v 12., ale hlavne v 13. a 14. storočí sa cez Poľsko dostali na Spiš. Obce, ktoré v priebehu tejto kolonizačnej vlny na Spiši vznikli, majú väčšinou ulicovú zástavbu, zástavbu okolo návšia alebo námestia.“ [Kovačevičová 1989: 38]. Lomnička je asi 12 km dlhá a 0,4 km široká, zastavaná domami v dvoch hlavných skupinách po stranách potoka, ktorý cez ňu preteká a tak obec rozdeľuje na dva obvody (letná a zimná strana). [Zdroj 1: 2] Vznik Lomničky sa predpokladá už v prvej polovici 13. storočia. Bola tak založená „v prvej etape osídľovania Nemcov na Slovensku (Uhorsku; 13.-14. storočie). Nemecké obyvateľstvo v Lomničke pochádzalo z nemeckej nárečovej oblasti stredohornonemeckých nárečí¹. Usúdili tak germanisti na základe znakov, ktoré sa v dialektoch troch geografických regiónov nemeckých sídel na Slovensku zachovali (Bratislavský región, regióny Nitrianskeho Pravna a Kremnice, región Spiša).“ [Kovačevičová 1989: 26]

¹ Nemecky Mittelhochdeutsch, čo znamená nárečia, ktoré sa používali v stredoveku v severných oblastiach nemecky hovoriacich krajín.

Obec sa prvýkrát spomína roku 1294 pod názvom Parva Lompnicha. Že existovala už pred rokom 1294 vyplýva aj z listiny spišského prepošta², ktorý tu v danom roku povolil postaviť kaplnku. [Zdroj 2] Založili ju na základe nemeckého práva Görgeyovci, ktorých poddanskou obcou zostala počas celého obdobia feudalizmu. V roku 1787 mala 114 domov a 492 obyvateľov. Koncom 18. storočia tu bolo plátenické bielidlo. V roku 1828 mala 161 domov a 1160 obyvateľov, ktorí sa živili poľnohospodárstvom ešte aj po roku 1918. V roku 1813 a 1867 obec z veľkej časti vyhorela. Koncom roku 1944 a začiatkom roku 1945 bola väčšina obyvateľov nemeckej národnosti evakuovaná s ustupujúcim nemeckým vojskom. Obec bola oslobodená 25. 1. 1945. Do druhej svetovej vojny v obci prevládala nemecká národnosť (v roku 1944 mala obec 912 obyvateľov, z ktorých 85 % bolo nemeckej národnosti [Zdroj 3: 33]). Po oslobodení obyvatelia nemeckej národnosti, okrem vylúčených z odsunu, boli odsunutí do Nemecka. Obec bola postupne osídlená obyvateľmi z okolitých obcí a rómstvom obyvateľstvom (z osady pred dedinou). Jednotné roľnícke družstvo (JRD), ktoré vzniklo už v roku 1950 a Štátne lesy v Podolínci sa stali hlavnými zamestnávateľmi pre ďalšie obdobie. Po roku 1945 bol v obci zavedený telefón, elektrická sieť, miestny rozhlas, verejné osvetlenie a postavený kultúrny dom (1969), materská a základná škola, budova Jednoty, požiarňa zbrojnica, upravovňa vody pre obec a mesto Podolíneec a objekty JRD, knižnica, rímskokatolícky ranogotický kostol z roku 1300, ktorý bol v 18. storočí zbarokizovaný [Zdroj 4] a evanjelický kostol, ktorý je momentálne v stave zrútenia, predajňa potravinárskeho tovaru a verejný vodovod. [Zdroj 2] V súčasnosti k vzdelávacím inštitúciám pribudlo poľnohospodárske učilište, JRD nahradilo Poľnohospodárske družstvo Tomak a taktiež sa v obci nachádza budova Vojenských lesov. V Lomničke žili dve významnejšie osoby a to Jakub Melcer (16. 5. 1782 Poprad - 15. 2. 1883 Lomnička), etnograf, autor monografie o spišských Sasoch, ktorý bol od roku 1811 evanjelickým farárom v Lomničke a Terézia Vansová (18. 4. 1857 Zvolenská Slatina - 10. 10. 1942 Banská Bystrica)

² Predstavený kapituly, v katolíckej cirkvi vyšší hodnostár pri kapitulárnom kostole; titul farára historicky významného kostola

spisovateľka, podpredsedníčka spolku Živena, redaktorka Dennice, ktorá v Lomničke žila a pôsobila v rokoch 1875-1882. [Zdroj 4]

V priebehu rokov sa menil aj názov obce a počet jej obyvateľov. V dobe založenia v roku 1294 to bola Parva Lompnicha, v období počas a po druhej svetovej vojne Lomnička, Kislomnic (maďarsky) a Kleinlomnitz (nemecky), v súčasnosti sa používa len slovenské pomenovanie Lomnička. Počet obyvateľov je dochovaný od roku 1787, kedy v obci žilo 492 obyvateľov a ich počet postupne rástol. V období počas a po druhej svetovej vojne počet obyvateľov klesal (rok 1940 - 845 obyv., rok 1948 - 508 obyv.), po tomto období nastal opätovný nárast. [Zdroj 3] V roku 2006 žilo v obci 1937 obyvateľov, ku koncu roka 2007 to bolo 2001 obyvateľov a ich počet stále rastie. [Zdroj 5]

Lomnička bola od jej založenia čisto poľnohospodárskou obcou. Obyvatelia pestovali zemiaky, obilniny (ovos, pšenicu, žito), červenú repu a ľan. Hlavným odvetvím živnosti bol chov dobytky a oviec, chovali sa ale aj sliepky a husi. Z ľanu si obyvatelia sami vyrábali plátno, tak isto pre vlastnú potrebu bola spriadaná aj vlna. Zimné obdobie bolo mužmi využívané na drevorubačské práce (vzhľadom na veľké lesné plochy) a ženami na spriadanie ľanu a výrobu plátna. Z kroniky rodiny Roth sa dozvedáme, že v roku 1944 boli v obci dvaja kováči, dve stolárske dielne a mlyn. Obyvatelia chovali 103 párov koní, 900 kusov hovädzieho dobytky, 960 oviec a 900 ošípaných. Taktiež sa zachoval postup spracovania ľanu pred rokom 1945. Tkanie bolo v dedine tradíciou, konalo sa v tzv. „Spinnstuben“ (izba na priadky), kde sa v zime po večeroch stretávali dievčatá na priadky. [Zdroj 3: 11 a 15] Ako vo všetkých obciach, bolo kedysi aj v Lomničke veľa zvykov a obyčajov. Väčšina týchto zvykov sa udržiavala až do 60.-70. rokov 20. storočia, zanikli vyst'ahovaním nerómskej populácie z dediny a vymieraním staršej generácie, ktorá tieto zvyky udržiavala. K jedným z nich patrilo spomínané večerné stretávanie sa na priadky, pomenovávanie domov v dedine podľa mena ich staviteľa, týždňové svadby, slávenie fašiangov, Veľkej noci a turíc, slávenie sviatku Jána spevom a tancami. [Valiska 1982] Približne

do 50. rokov 20. storočia sa v Lomničke nosili aj kroje, potom už len zriedkakedy na rôzne oslavy výročí. Ženský kroj bol charakteristický tmavou kvetovanou sukňou (tzv. Tibetkittel), bielou vyzdobenou košeľou s napučanými nazberanými trojštvrťovými rukávmi a živôtikom (tzv. Lajblik), ktorý sa šnuroval farebnou stužkou alebo sa pripínal sponami. Na hlave sa nosili priliehavé čepce. Mužský kroj pozostával zo súkenných nohavíc a ľanovej košele, na ktorej sa zvykla nosiť vesta. Tradičným materiálom, z ktorého sa vyrábala odev, ale aj rôznych textíl do interiéru domácností, bolo ľanové plátno. [Horváthová 2002]

3. Zmeny, ktoré najviac ovplyvnili život ľudí v dedine a ich vplyv na obyvateľov

V tejto časti práce budem riešiť moju výskumnú otázku a to: „Ako vplývali zmeny odohrávajúce sa počas 20. storočia v obci Lomnička na život ľudí a vzťahy medzi nimi?“ Štúdiom literatúry, archívnych záznamov a poskytnutých rozhovorov som dospela k záveru, že z udalostí, ktoré sa odohrali v 20. storočí, život obyvateľov Lomničky najviac ovplyvnili: druhá svetová vojna a s ňou súvisiaci odsun Nemcov a nasťahovanie nových obyvateľov do obce a nasťahovanie Rómov (od 60. rokov 20. storočia) do dediny a s tým súvisiace problémy. Na celkový ráz dediny a zloženie obyvateľstva, mali tieto dve zmeny najväčší vplyv a práve preto som zvolila práve ne. Najskôr sa na zmenu pozerám očami tej „objektívnej veľkej histórie“, ktoré dopĺňam analýzou „subjektívnej malej histórie“ jednotlivých obyvateľov. O konkrétnom vplyve daných zmien, prostredníctvom výpovedí respondentov, sa zaoberám v kapitolách 3.1.2 a 3.2.2 a ich podkapitolách. Životy ľudí ovplyvnili značne aj 50. roky a združstevňovanie, ale k tomuto obdobiu mám z pohľadu tej „malej histórie“ dostatočné informácie len od jedného respondenta, tak sa danou zmenou nebudem zaoberať (aj z rozsahových dôvodov).

3.1 Druhá svetová vojna a odsun Nemcov

Druhá svetová vojna bezpochyby zasiahla do života každého človeka, ktorý musel danú dobu prežiť, veľakrát ovplyvnila ešte aj nasledujúcu generáciu. V Lomničke sa odzrkadlila najmä na *odsune nemeckého obyvateľstva*. „Myšlienka odsunu Nemcov sa zrodila bezprostredne po udalostiach v Mníchove v roku 1938 a vyvíjala sa najmä po vstupe Sovietskeho zväzu do vojny, ktorý vtedy uznal Československo v predmníchovských hraniciach. Konkrétnu podobu dostala až v decembri 1943 podpísaním československo – sovietskej zmluvy o priateľstve a povojnovej spolupráci, kedy bola oficiálne vyhlásená idea národného štátu Čechov a Slovákov. Tá sa mala uskutočniť vystáňovaním neslovanských menšín.“ [Pudilová 2008: 7, citované dle Kaplan 1990: 7 a 130] Aj prezident Beneš sa vyjadril v tom zmysle, že v rámci zaistenia mieru musí dôjsť k odsunom. Mesiac pred koncom vojny bol vyhlásený vládny program, podľa ktorého budú odsúvať bývalých občanov Československa nemeckej alebo maďarskej národnosti a konfiškovať ich majetok (pokiaľ sa nepreukáže ich loajlnosť k Československu). „Československá vláda sa v júli 1945 obrátila na vlády troch víťazných veľmocí (Veľká Británia, Spojené štáty americké, Sovietsky zväz) so žiadosťou o podporu vysídlenia veľkej väčšiny Nemcov a Maďarov. Počítalo sa s organizovaným, postupným a plánovitým vystáňovaním 2-2,5 milióna Nemcov a približne 400 000 Maďarov. Uvádžali sa dôvody podložené historickými, štátne politickými a národnými záujmami Československej republiky, aj nevyhnutnosti zaistiť bezpečnosť a mier v Európe. [...] Vedúci štátnici troch spojeneckých veľmocí podpísali 2. augusta 1945 na konferencii v Postupime dohodu. Jeden z článkov dohody sa týkal vykázania Nemcov z Poľska, Maďarska a Československa.“ [Pudilová 2008: 8, citované dle Richter 1999: 271] Za vývinový zlom spolunažívania Nemcov s ostatnými národnosťami a etnickými skupinami sa obyčajne považujú roky 1944-1946, kedy dochádzalo k odsunu nemeckého obyvateľstva z republiky.

[Kovačevičová 1989: 55] Vyst'ahovanie Nemcov zo Slovenska začalo na jeseň roku 1944. Organizovaného vyst'ahovania sa ujala Nemecká strana (Deutsche Partei) s pomocou svojich ozbrojených jednotiek a na priamy povel Heinricha Himmlera. Najskôr boli evakuovaní Nemci z východného Slovenska, 27. októbra prišiel rozkaz od Himmlera k totálnej evakuácii Nemcov z celého územia Spiša. Začiatkom decembra už boli vojaci sovietskej armády blízko územia Spiša a tak väčšinu spišských Nemcov, ktorí ešte ostali vo svojich domovoch, naložili na transporty a odviezli na určené body, ktoré boli najmä v Sudetoch. V januári 1945 už boli evakuovaní aj Nemci zo stredného Slovenska. [Kováč 1997: 111-112] Vysídľovanie sa dialo na základe vopred určeného plánu. „Bola predpísaná váha batožiny a predmety, ktoré sa mohli vyviezť.“ [Kovačevičová 1989: 57] Koniec vojny priniesol aj medzinárodnú dohodu o vyst'ahovaní Nemcov z niekoľkých štátov Strednej Európy. Nasledovali prezidentské dekréty, najmä Dekrét č. 33 z roku 1945, podľa ktorého stratili Nemci v Československu štátne občianstvo. Takto stratila väčšina slovenských Nemcov štátne občianstvo. Niektorí sa rozhodli pre návrat a to najmä tí, ktorí sa v uplynulom režime politicky neangažovali. Využívali pritom rôzne spôsoby, pomocou ktorých by sa mohli dostať späť do svojho domova. Počet Nemcov, ktorí sa v priebehu roka 1945 vrátilo do svojich domovov, nepredstavoval viac ako 30 000. Spolu s tými, ktorým sa podarilo evakuáciu obísť, boli od leta 1945 koncentrovaní v záchytných a pracovných táboroch. Iba niektorým sa podarilo prísť až do svojho domova a aj to len na krátky čas. „V záchytných a pracovných táboroch čakali na odsun, ktorý prebehol v priebehu roka 1946. Táborov bolo na začiatku niekoľko, od roku 1946 boli zriadené tri väčšie tábory v Petržalke, Novákoch a Poprade. Podľa údajov povereného úradu pre vnútorné záležitosti bolo až do 31. októbra 1946 (koniec transportov) zo Slovenska transportami vyst'ahovaných 32 450 osôb.“ [Kováč 1997: 113-115]

3.1.1 Situácia v Lomničke

Samotná obec Lomnička už koncom roka 1944 žila v znamení nepokoja. V obci sa prevádzali vojenské cvičenia obyvateľstva na obranu proti partizánom. 29. augusta 1944 prišlo oznámenie od tajomníka Nemeckej strany v Kežmarku, že všetci občania nemeckej národnosti si majú pobaliť najnutnejšie veci, uložiť na voz a opustiť obec, lebo partizáni ich prepadnú a zničia. [Zdroj 6: 19] V kronike obce Lomnička sa spomína, že v dedine nastala panika, ale nikto neodchádzal, občania očakávali celú noc, čo sa stane. Nakoniec bolo oznámenie o opustení obce odvolané. S približovaním sa východnej fronty sa zväčšoval aj strach nemeckých obyvateľov pred sovietskou armádou, pretože nikto nevedel, čo by sa s nimi stalo. Koncom septembra boli školopovinné deti odvezené do bezpečia do KLV-tábora³ do Rakúska. Veľa matiek nechcelo svoje deti poslať preč, pretože nevedeli, či ich ešte uvidia. Všetky školopovinné deti z Lomničky odišli do Maria Tafel, ca. 80 km západne od Viedne a boli ubytované v hoteli Kaiserhof. V čase od 19. do 25. decembra 1944, boli všetky ženy, deti do šesť rokov a muži nad 60 rokov života evakuovaní do Sudet do zberného tábora v meste Wartenberg (Nemecko). Muži, ktorí ešte ostali v Lomničke patrili k domobrane. 20. januára 1945 prebehla posledná strážna služba, kedy muži dostali správu o približovaní sa východného frontu a museli behom dvadsiatichtyroch hodín dedinu opustiť. V nedeľu, 21. januára 1945, o 10. hodine sa spoločne, s naplnenými vozmi, vydali na cestu smer západ. [Zdroj 8: 4-6] V ten istý deň poobede a v noci prišlo do dediny maďarské vojsko. Ustupujúce nemecké vojsko podpálilo most medzi Lomničkou a susednou obcou Podolíneč. „To bol pre zostávajúcich Slovákov o dôvod viac, aby vyjadrili Nemcom svoj odpor a nechut.“ [Zdroj 8: 6] Po odchode Nemcov z dediny došlo k rabovaniu zo strany Rómov ale aj Slovákov, ktorí v dedine ostali. „Bežali od domu k domu, aby si odniesli, čo v opustených domoch ponachádzali. Najmä pre Rómov bol tento deň sviatočný,

³ KLV = Kinderlandverschickung – tábory na ochranu nemeckých detí

pretože sa mohli zadarmo zásobiť so šatami, jedlom a dobytkom. Bolo to bohatstvo, ktoré nikdy vo svojom živote nepoznali.“ [Zdroj 8: 6] Do Lomničky presídlili obyvatelia z okolitých zničených obcí a to najmä zo Šambrona (asi 560 ľudí), Kolačkova, Nižných Ružbach, Hraničného a Pilhova. Dostali konfiškované domy a pozemky po odsunutých Nemcoch. [Zdroj 6: 21-22] Po ukončení vojny sa niektoré nemecké rodiny pokúsili vrátiť späť do svojich domovov, vrátilo sa ich však málo. „Majetok a vlastníctvo hrali medzi nemeckými obyvateľmi Lomničky veľmi veľkú rolu a teraz nemali nič. Bez domu a pôdy patrili k chudobným. Všetci, ktorí sa vrátili boli bezprávnici a bez štátnej pomoci.“ [Zdroj 8: 10] Do svojich domov sa však vrátiť nemohli, aj napriek tomu, že niektoré z nich boli prázdne, v niektorých už bývali Slováci. Realitou bolo, že Nemci nesmeli dostať späť svoj majetok. Boli však v dedine potrební ako pracovné sily a tak tam mohli ostať. K navrátilým Nemcom sa Slováci nechovali pekne, nadávali im, no našli sa aj takí, ktorí im pomáhali a pokladali za nespravodlivé, že sa nemôžu vrátiť do svojich domov a obrábať pozemky, pretože bolo zrejmé, že veľká časť polí a lúk bola neobrobená, zdivočela a tak neprinášala žiaden úžitok. [Zdroj 8: 10 a 13] Nemcov, ktorí sa vrátili ubytovali v tzv. Heimatlager (vlastenecký tábor), ale počas roka 1947 sa mohli postupne sťahovať späť do svojich domov, pretože sa časť obyvateľov vysťahovala na Ukrajinu. V roku 1948 dostali späť skonfiškované polia. Tak sa v dedine začalo nanovo vytvárať spolunažívanie medzi Nemcami a Slovákmi. Prevládajúca väčšina slovenských obyvateľov však určovala život v dedine, kultúru, zvyky a obyčaje. [Zdroj 9: 2-3]

3.1.2 Vplyv na obyvateľov

To, ako sa konkrétni obyvatelia pozerali na druhú svetovú vojnu, najmä na odsun nemeckých obyvateľov, som zachytila v jednotlivých rozhovoroch. Najhorší dopad mala druhá svetová vojna v Lomničke na odsúvané obyvateľstvo nemeckej národnosti. Nemecká bola prakticky skoro celá dedina, až na malé

výnimky. Po mojej analýze z rozhovorov vyplynulo, že vplyvom druhej svetovej vojny a následného odsunu nemeckých obyvateľov, pociťovali jednotliví respondenti *stratu* rôzneho charakteru, čo malo za dôsledok vytváranie si novej sociálnej identity a prispôsobovanie sa väčšine. Ako dôležité sa ukázali aj ďalšie prvky a to obdobie života, v ktorom človek zmenu prežil a postoj k tejto udalosti. Tie ovplyvňovali vnímanie udalosti. Najskôr sa budem zaoberať prvkami, ktoré ovplyvňovali vnímanie udalosti a potom prejdem k samotnému vplyvu udalosti, ktorý sa u jednotlivých respondentov odzrkadlil ako pocit straty.

3.1.2.1 Obdobie života

Prvým prvkom, ktorý ovplyvňoval vnímanie udalosti bolo *obdobie života*, v ktorom človeka zmena zasiahla. Záležalo na tom, v ktorej fáze socializácie danú osobu táto zmena zastihla. Či ju prežívala ešte ako dieťa, alebo už ako dospelý človek. V priebehu socializácie jedinec odovzdáva a vstrebáva spoločenské normy a hodnoty svojho okolia. Všetci respondenti, ktorí danú zmenu zažili, boli počas odsunu ešte vo veku dieťaťa, poprípade kojenca. Na príklade troch z nich ukážem, ako je dieťa ovplyvnené informáciami zo svojho okolia, prostredníctvom ktorých si potom vytvára obraz o danej situácii. Z rozhovorov vyplynulo, že najdôležitejšiu úlohu v tomto procese zohrali rodičia respondentov. Najmä od nich prebrali nahliadanie na túto zmenu. Najviac viditeľné to bolo vo vyjadrení respondenta Jakuba (69), ktorý hovorí, ako sa dieťa pozerá na danú situáciu, že ju vlastne nevie tak úplne pochopiť. Jednak preto, že si nevie dať do súvislosti jednotlivé informácie, ale najmä preto, že sa oňho stará rodič a dieťa mu plne dôveruje. Aj z odborných zistení vyplýva, že pre uvažovanie dieťaťa je charakteristická „kategorická absolútna viera v autoritu.“ [Výrost, Slaměník 2008: 116] Informácie o situácii získaval z rozprávania rodičov, neskôr aj z literatúry.

Jakub (69): „*Samotnú vojnu, vieš, také dieťa nevie pochopiť tie útrapy cez vojnu tak, jak v skutočnosti boli. Lebo to rodič sa o deti stará a dieťa sa popritom zvezie. Ja všetko čo o tom viem, jak to bolo, tak z rozprávania rodičov, alebo potom čo sa človek za života naučí, prečíta.*“

Podobne si obraz o odsťahovaní Nemcov urobila aj respondentka Jana (65), ktorá bola v danom období ešte vo veku kojenca. Dá sa povedať, že priebeh vývinu jej postoja k situácii sa odohrával skoro identicky s Jakubovým (69), keďže aj ona prijímala informácie z rozprávania rodičov a brala ich ako samozrejmosť.

Jana (65): „*Keď sme prišli do Lomničky, tak nebolo kde bývať, tak sme boli v tzv. tábore. (...) No ale ja veľa z toho neviem, len z rozprávania, lebo však ja som ešte malá bola.*“

Plnú dôveru v informácie od rodičov vidieť aj vo vyjadrení respondentky Terézie (65). Podľa nej o danom období najlepšie povie ten, kto ho zažil. V tomto prípade sú to jej rodičia. Zároveň ľutuje, že nevedli písomné záznamy, pretože ľudská pamäť je zábudlivá. Aj napriek tomu, že jej boli predané informácie prostredníctvom rozprávania priznáva, že zabúda.

Terézia (65): „*Škoda, že rodičia si nič nezapisovali. Lebo aj keď nám o tom rozprávali, ale šak čo my, tiež zabúdame. A kto ti lepšie povie jak to bolo, než rodičia.*“

Títo respondenti z rozprávání a z informácií, ktoré počas socializácie vstrebávali zo svojho blízkeho okolia, sa na zmenu dívali očami pre nich prirodzenej autority, rodiča. V jednom prípade, konkrétne z celkového rozprávania respondenta Jakuba (69), bola zreteľná silná autorita a obdiv k otcovi ako aj silné sociálne cítenie voči útrapám, ktoré musela jeho rodina prekonať.

3.1.2.2 Postoj jedinca k vyst'ahovaniu

S nahliadaním na zmenu v rôznych fázach obdobia života súvisí aj samotný vzťah respondenta k vyst'ahovaniu, alebo mohli by sme povedať *postoj*

daného jedinca k vystaňovaniu. Vznikli tu akési dve kategórie ľudí, buď s pozitívnym alebo negatívnym pohľadom na udalosť. K respondentom s negatívnym postojom radím aj jedincov, ktorí sa k odsťahovaniu stavali spočiatku pozitívne (respondenti vo veku dieťaťa), neskôr si však vytvorili negatívny postoj. Dieťa nechápe ešte všetky súvislosti tak ako dospelý. Postoj sa však opäť vytvorí až v neskoršom období, keď dieťa rastie a prijíma obraz minulých udalostí väčšinou od svojich rodičov. Je samozrejmé, že sa rodič snaží svoje dieťa chrániť a tak sa mu snaží vytvoriť čo najlepšie prostredie. Tak ako je to vidieť aj z predchádzajúcej výpovede respondenta Jakuba (69). To, že dieťa vníma udalosti inak, že má svoj svet, svedčí aj výpoveď Zuzany (79). Deti sa radovali, že niekam idú, pretože si mysleli, že idú na výlet. Matky naopak museli prekonať šok, keď posielali preč svoje deti. Nechceli sa ich vzdať pretože nevedeli, či ich znovu uvidia.

Zuzana (79): „*No čo, my sme si mysleli, že ideme na výlet, my sme spievali, vrieskali. Vlakom, autom sme išli, najskôr deti brali. A my sme boli radi, aj keď naše mamy plakali, sme nevedeli prečo. Ja som myslela, že chce ísť so mnou.*“

Deti sa na túto zmenu pozerali skôr z toho pozitívneho hľadiska, pretože mali možnosť dostať sa mimo územie dediny, čo sa v tej dobe nestávalo prakticky vôbec. Negatívny obraz udalosti si uvedomili až v neskoršom období dospievania (ako bolo spomínané vyššie). Jeden z takýchto obrazov prezentujú aj respondenti Zuzana (79) a Jakub (69). Zuzana (79) vyjadruje obavy z osudu ľudí, ktorí boli vyhnaní zo svojich obydlií a poslaní do Nemecka, kde nemali žiadne zázemie, žiadne sociálne väzby.

Zuzana (79): „*To bolo hrozné, keď človek pomyslí, že všetci tí ľudia sa nahnali do Nemecka a tam nebolo roboty, nebolo čo jesť, tam tí ľudia sa dívali na utečencov. To hrozne hrozné čo tí ľudia tam prežili. Nemali nič, boli cudzí.*“

Jakub (69) o druhej svetovej vojne a o odsune hovorí ako o pohrome, ktorá (v jeho očiach) na Slovensku postihla najmä Nemcov. Svoj negatívny postoj spája s vyhánaním z domova a ponechávaním celého majetku v Lomničke.

Jakub (69): „Tak samozrejme, najmä pre Nemcov na Slovensku tá druhá svetová vojna bola úplná pohroma. Vyhánali ich a nevedeli prečo. Všetko tu museli nechať.“

Zatiaľ čo zmenou najviac postihnutí obyvatelia mali k odsunu negatívny postoj (Jakub, Jana, Zuzana, Terézia), existovala aj skupina obyvateľov, ktorí sa k odsťahovaniu stavali pozitívne (usúdené z rozhovorov a odhliadnuc od detí, u ktorých prvotný pozitívny postoj prešiel do negatívneho). Pozitívne sa na odsun pozerali obyvatelia slovenskej národnosti, ktorí v dedine ostali (našli sa výnimky), ako aj tí, ktorí sa do opustených domov po Nemcoch nastahovávali. Boli to najmä obyvatelia z okolitých dedín, ktorí prišli do Lomničky väčšinou s vidinou zisku. Respondentka Marta (71) o tom hovorí otvorene ako o krádeži, kedy ľudia mali v domoch veci po odsťahovaných Nemcoch. Sama respondentka je Slovenka, pochádzala z chudobnejších pomerov a z veľkej rodiny, ale nepatrili k tým, ktorí by doma mali niečo cudzie.

Marta (71): „Ja si pamätám, keď sme išli ku mojej švagrine ku Schpielmanke, tak hovorili, že kukaj toto je od toho Nemca, toto od toho, že tak všetko mala. (...) Ľudia hej, pobrali, no a naša matka mala veľa detí a jej jedna povedala, že nech si ide niečo zobrať, že ona má deti, tak povedala, že ona nemôže. A raz aj išla, ale že ju pichlo v krížoch a to brala ako znamenie, tak sa vrátila nazad. To musí byť svedomie, že vie človek kradnúť.“

Marta (71) sa k odsťahovaniu Nemcov stavia záporne, pretože medzi nimi mala veľa priateľov. Ich odsun si asocjuje s odsúvaním Židov počas druhej svetovej vojny, keď hovorí: „To jak zo Židmi keď dakedy zrobili.“

Odsťahovanie nemeckého obyvateľstva z Lomničky prinieslo určitým obyvateľom nečakaný majetok. Z hľadiska sociálneho ale aj majetkového mnohí z nich zmenili svoju doterajšiu pozíciu. V pomyselnom rebríčku postúpili vyššie. Takéto jednanie sa dá očakávať, keďže obyvatelia, ktorí ostali, nepredpokladali, že sa Nemci niekedy ešte vrátia. Vysvetlila by som to vplyvom masového jednania, kedy človek jedná častokrát inak, než by sa správal v individuálnej situácii. Preberá názory a prispôsobuje sa jednaniu skupiny a necháva vyjsť na

povrch určitý druh egoizmu v rámci vlastného zabezpečenia. I keď nájdú sa aj výnimky, ako napríklad matka Marty (71). O situácii v dedine po odsune Nemcov hovorí aj Terézia (66). Vykresľuje to ako akýsi raj možností, pretože stačilo prísť a chopiť sa prázdnych gazdovstiev. K dispozícii bol dobytok, kone, úroda, celé gazdovstvo. Taktiež hovorí o ziskuchtivosti určitých ľudí, ktorí si neváhali vziať cudzí majetok.

***Terézia (66):** Nemci keď odišli, domy boli prázdne, v maštalni kravy, kone, svine, všetko. Úroda v pivnici, zemiaky, sýpky plné, len treba vojsť a gazdovať kto vedel. No kto vedel, tak gazdoval. Vtedy z Kolačkova prišli, z Ružbach aj zo Šambrona. (...)Dedo zachránil svoj dom, ale náš dom, jak sme bývali rovno pri kostole, tak ten kľúč už mala jedna žena v ruke, Mila Lajošová. No a tí čo sa vrátili, tak chceli nazad do svojho domu ísť. Tak len tolko viem, že zobrala kľúčik, hodila ho a na tu máš, arogantne. Už si ho ona vybrala, že tam pôjde bývať.“*

O tom, že do opustených domov sa nasťahovali noví obyvatelia hovorí aj respondent Jakub (69). Keď sa ako malý vrátil s rodinou do Lomničky, nemohli bývať vo svojom dome, pretože tam býval už niekto cudzí. Považoval to za nespravodlivé, v jeho očiach to boli lakomci.

***Jakub (69):** „Do dediny sme sa nemohli vrátiť, pretože v našom dome býval Koršniak zo Šambrona. Boli to Rusnáci, ktorí sa ulakomili na majetok vysťahovaných Nemcov. Mali plne vybavené domy, tak sa tam nasťahoval kto chcel.“*

Našli sa teda jedinci, ktorí danú udalosť vnímali negatívne a z rozprávání respondentov plynie, že existovala aj skupina ľudí, ktorí na zmenu nahliadali pozitívne.

3.1.2.3 Vplyv zmeny – strata

Samotný vplyv udalosti sa u jednotlivých respondentov odzrkadlil ako *pocit straty*. Strata celkovo sama o sebe vystupuje ako spoločný prvok

v problematike zmeny spôsobenej odsunom Nemcov, ale aj nast'ahovaním rómskeho obyvateľstva do dediny. Samotná strata sa objavila v každom rozhovore, vystupovala ako centrálny prvok, či už išlo o stratu hmotnú alebo nehmotnú. Respondenti sa vyjadrovali o hmotnej strate, čiže strate z ekonomického hľadiska a to najmä strate majetku (opäť však z hľadiska informácií, ktoré im boli predané). Dôležitá ale bola aj strata nehmotná, predovšetkým strata zázemia, identity, rodiny a priateľov. Tá vystupovala do popredia ešte viac, než hmotná strata.

Majetok hral medzi obyvateľmi Lomničky dôležitú úlohu, neraz boli kvôli nemu aj spory. Predpokladám, že aj preto sa respondenti (ktorí prežili túto udalosť) zmienili v prvom rade práve o tejto hmotnej strate. Podľa slov respondenta Jakuba (69) dospelí opúšťali dedinu s nevôľou za plaču a náreku, pretože všetok majetok, všetko čo si nagazdovali, museli nechať na mieste. Mohli si zobrať len to, čo uniesli. Týmto krokom sa stali nemajetnými ľuďmi bez domova. Aj keď sa časom malej časti podarilo vrátiť späť, nesmeli bývať vo svojich domoch a obhospodarovať svoj majetok. Spomína, ako jeho otec nakladal veci potrebné k životu, ako nechcel odísť do Nemecka a ako musel na mieste zanechať všetok majetok, ktorý rodina mala. S týmto javom je spojený sociálny problém rodiny v chudobe, ale ten rozoberať nebudem.

Jakub (69): „Môj otec nakladal k životu potrebné veci na voz a išiel za svojou rodinou do toho tábora. Nechcel ísť ale do Nemecka (české pohraničie patrilo vtedy Protektorátu Čechy a Morava), ostatní ľudia odišli ďalej. Musel zanechať plný dom. Dobytok v maštali, sliepky, pivnice plné. Skrátka, mohol zobrať len to, čo považoval za dôležité pre prežitie. (...) Všetko čo mali, čo si nagazdovali, tak to tu ostalo. Si mohli zobrať len to, čo si mohli uniesť. Bolo veľa plaču a náreku.“

Podobný obraz vykresľuje aj Terézia (66), kedy ľudia v snahe vziať si čo najviac vrstvi na seba oblečenie.

Terézia (66): „*Ludia zobrat' so sebou mohli, keď išli do toho lágru len toľko čo mali oblečené. No tak natiahli na seba jednu, druhú, tretiu sukňu, lebo všetko by boli stratili.*“

Tým, že stratili domov, stratili zázemie, priateľov, rodiny. Do tohto okamžiku mali akúsi istotu, no s odsunom prišla aj neistota z budúcnosti. Týmto druhom straty trpeli opäť viac dospelí, keďže, ako bolo vyššie spomínané, dieťa sa na tieto udalosti pozerá zo svojho hľadiska a nevníma ich tak, ako sa skutočne odohrávajú. Jakub (69) rozpráva práve o strate domova, zázemia. Uznáva, že vojnovými udalosťami netrpeli len Nemci, ale aj Slováci. Tí však podľa neho mali výhodu v tom, že boli doma, nemuseli sa nikam sťahovať, nikto ich nevyháňal. Nestratili tak svoj domov. Zároveň z jeho výpovede cítiť akýsi strach z budúcnosti, neistotu.

Jakub (69): „*Tí Slováci, iste že aj tí trpeli tou vojnou, ale boli doma, ale tí čo boli Nemci, tak skoro všetci sa museli odsťahovať. (...) Vyženú ťa z domova, ale čo ťa inde čaká?*“

Ďalší druh straty tvorí strata sociálnej identity, ktorá sa výrazne dostavila po návrate určitej časti nemeckého obyvateľstva do Lomničky. Sociálnu identitu jedinca tvorí sociálna príslušnosť k istej kategórii ľudí. V rámci tejto sociálnej skupiny hodnotí seba a ostatných ľudí z pohľadu skupiny, do ktorej patrí. Podľa teórie sociálnej identity je sociálna identita základom skupinového chovania. [Výrost, Slaměník 2008: 112 a 118] Títo obyvatelia sa kategorizovali ako Nemci (mali nemeckú národnosť a slovenské občianstvo), ale tvorili spolu sociálnu skupinu aj s minoritou slovenských obyvateľov. Celá dedina tvorila jednu sociálnu skupinu. Zasiachnutím zmeny však boli nemeckí obyvatelia z danej sociálnej skupiny násilne vyčlenení. Zbytkom obyvateľov, z ktorých niektorí začali pociťovať silný patriotizmus, boli odrazu hodnotení ako nepriatelia. Túto situáciu opisuje Terézia (66), ktorej starý otec ostal v Lomničke, pretože tam nechcel nechať svoju matku. Obával sa o život, napriek tomu ostal. To, že zostávajúci obyvatelia slovenskej národnosti pociťovali voči Nemcom akúsi zášť vidno v čine Slováka, ktorý doviedol Teréziinho starého otca k Rusom, aby ho

zastreli. Terézia spomína aj na to, ako ho ruský vojak zachránil, keď povedal, že nie je nepriateľ, pretože na nich čakal.

Terézia (66): „*Môj dedo ostal v Lomničke pri svojej mame, lebo ju tu nechcel nechať samú. A ho aj zastreliť mohli Rusi. On povedal, že keď ho Rusi nezastrelia, tak Slováci. Lebo Slováci čo tu ostali, tak boli hneď gardisti. S puškami, už chlapčiska také a už hneď všetko von, všetko von. (...) A dovliekli deda do krčmy a hovoria jeden z tých Slovákov: tu je Nemec, treba ho zastreliť. A Rus povedal: „Keď Nemec ostal tu, to je náš človek, on čakal na nás.“ Tak tým ho zachránil hej? Lebo inak keby bol taký dajaký, tak je mŕtvy.“*

V rámci povojnových opatrení bolo nemeckým obyvateľom na území vtedajšieho Československa zakázané prakticky všetko. Boli im odobraté práva, štátne občianstvo, takže ako keby neexistovali. Po návrate zažili šok, kedy zistili, že sú vylúčení zo spoločnosti, ale aj bez majetku, pretože sa nemohli nasťahovať späť do svojich domov. Museli si vytvoriť novú sociálnu identitu a opäť sa nejako začleniť do spoločnosti. O tejto bezmocnosti hovorí Jakub (69). Nielen, že sa nemohli vrátiť do svojho domu, pretože tam už niekto býval, ale ani s tým nemohli nič robiť, nemali sa ísť komu sťažovať, pretože boli bezprávnici.

Jakub (69): „*Keď sme sa vrátili do Lomničky, tak v našom dome už vlastne niekto býval, tak nás ubytovali v drevenici ešte aj s nejakou inou rodinou. Toho človeka, ktorý býval v našom dome sme nemohli vystáhnúť, pretože sme boli Nemci a tí nemali vtedy žiadne právo ani občianstvo. Môj otec dostal občianstvo ČSFR až v roku 1956.“*

Z výpovede Terézie (66) sa dozvedáme, že po príchode sa nemeckí obyvatelia museli jazykovo asimilovať a prispôbiť sa dominantnejšej skupine Slovákov. Keďže všetko nemecké bolo zakázané, mohlo sa na verejnosti rozprávať iba po slovensky. O tom, že ľuďom za nedodržiavanie zákona mohlo hroziť nebezpečenstvo a že vzťahy medzi Nemcami a Slovákami neboli na dobrej úrovni, svedčí aj reakcia Anninej matky, ktorá hneď deti upozornila na to, aby sa medzi sebou rozprávali po slovensky, pretože sa po nich obzerali ľudia z okolia.

Zlé vzťahy voči Nemcom vykresľuje Terézia (66) v jednej vete tým, že boli vnímaní ako nepriatelia.

Terézia (66): „Nesmelo sa rozprávať po nemecky, keď sme dakde išli. Tak, keď sme išli do Kežmarku vlakom, no a my keď dačo, tak sme sa po nemecky spolu rozprávali a už sa ľudia obzerali, že sa po nemecky rozprávame. Tak mama len: „Po slovensky sa rozprávajte.“ Vtedy sa nemohlo nemecky, lebo to bol nepriateľ.“

V rozhovoroch sa mi ako jediný vplyv odsunu nemeckého obyvateľstva z Lomničky podarilo zaznamenať stratu, o ktorej respondenti hovorili priamo či nepriamo. Táto zmena je zároveň prelom, kedy sa dedina zmenou obyvateľstva zmenila z nemeckej na slovenskú.

3.2 Nast'ahovanie Rómov do dediny

Za komunistického režimu v Československu nebola prítomnosť rómskeho etnika v zákonoch zakotvená, čiže „de iure Rómovia neexistovali. Napriek tomu sa politika štátu orientovala na ich asimiláciu. Počas totality bolo súkromné hospodárenie zakázané, roľníci už nemohli využívať Rómov ako lacnú pracovnú silu a vyplácať ich v naturáliách. V roku 1958 bol kočujúcim Rómom zamedzený pohyb zákonom „o trvalom usídlení kočujúcich a polokočujúcich osôb“. Komunistická strana vydala uznesenie, ktorého cieľom mala byť „dôsledná asimilácia cigánskeho obyvateľstva“. Rómov charakterizovalo zlé sociálne postavenie, nezájem o prácu, nízka kultúrna úroveň a nedostatočné spoločenské uvedomenie a v neposlednom rade vysoké tempo rastu populácie. Žiaľ, pokusy štátu o prevýchovu Rómov, prípadne o ich začlenenie do spoločnosti, sa končili neúspechom. Rómovia neboli schopní adaptovať sa na spôsob života, ktorý považujeme za normálny. Nemajú vzťah k majetku, nevedia sa o svoje vlastníctvo postarať, žijú spôsobom „z ruky do úst“. Počas vlády komunistov v Československu, tak ako napokon aj v celom

socialistickom tábore, sa rómsky problém efektívne neriešil, naopak, odsúval sa stále do budúcnosti.“ [Onderčová 2003: 7, úvodzovky v originále]

3.2.1 Situácia v Lomničke

60. roky v dedine sa niesli v duchu *nasťahovania Rómov*. Celé nasledujúce obdobie sa nieslo v duchu riešenia problému rómskej otázky. Štát začal s presťahovaním rodín z rómskej osady, ktorá sa nachádzala pred dedinou, ale aj rodín, ktoré prišli z oblastí mimo dedinu. Na miestach zničených nemeckých domov boli stavané nové domy pre Rómov. V krajskom meste bol pre tieto záležitosti menovaný zvláštny splnomocnenec. [Zdroj 9: 4] S príchodom týchto obyvateľov do obce začali aj problémy, ktoré obec napriek všetkým možným návrhom a opatreniam nedokázala riešiť, čo vyústilo až do vysťahovania sa obyvateľov nerómskeho pôvodu do takej miery, že dnes v obci žijú už len dve nerómske rodiny, zbytok dediny je rómsky.

V obci Lomnička v roku 1960 žilo v osade 243 Rómov. V osade boli zlé bytové a hygienické podmienky (nebola tam studňa, vodu si nosili z potoka, nebolo tam WC), vyskytovala sa žltáčka a kožné choroby. [Zdroj 10: 1] V roku 1960 bol na zasadnutí Miestneho národného výboru (MNV) prejednaný návrh likvidácie rómskej osady, s umiestnením všetkých občanov v rámci obce medzi ostatných obyvateľov. Dôvody boli nasledovné: osada je postavená blízko JRD, čo podľa kompetentných nezodpovedá hygienickým požiadavkám a z hospodárskeho dvora sú odcudzované rôzne predmety, najmä drevo. V osade nie je WC a je znečisťované okolie, ako aj cesta do obce. V tom istom roku sa tak prišlo postupne k likvidácii rómskej osady a to pridelovaním stavebných pozemkov a domov v obci. MNV sa však nepodarilo likvidovať osadu, keďže „po postavení rodinného domu v obci zostáva obývaný aj dom v cigánskej osade.“ [Zdroj 10: 1] Zdôvodňujú to vysokou populáciou rómskeho obyvateľstva, čo dokladajú štatistickými číslami. Kým v roku 1959 žilo v Lomničke 227 Rómov, k 25. februáru 1964 to bolo 315 Rómov. [Zdroj 10: 1]

Postupom času ale obec došla k názoru, že premiestnením všetkých občanov z osady do obce by sa nedosiahlo vyriešenie rómskej otázky v obci a to pre veľký počet občanov rómskeho pôvodu. Preto MNV doporučovalo, aby sa uchádzali o pozemky v iných obciach. K 1. 8. 1965 žilo v obci 319 Rómov, čo je oproti roku 1960 o 66 viac. Ku koncu roka 1965 žilo v obci 616 obyvateľov, z toho 339 občanov rómskeho pôvodu (v obci a osade). V roku 1965 už MNV nedoporučoval výstavbu nových domov pre rómskych občanov, najmä preto, že do roku 1970 plánoval previezť rozmiestnenie týchto obyvateľov do iných oblastí. Z Lomničky malo byť presunutých 291 osôb, pričom v obci malo zostať 5 % rómskych obyvateľov. Od roku 1966 plánovali každý rok premiestniť 20 % obyvateľstva. Tieto opatrenia chceli zaviesť kvôli problémom, ktoré obci spôsobujú. „Cigáni zanedbávajú kultúru bývania, odcudzujú rôzny materiál susedom (drevo), vyvolávajú hádky (najmä tí, ktorí sa prisťahovali z Hôrky), problémom sú rôzne uhynuté zvieratá, ktoré donášajú do svojich obydlí. Stav v cigánskej osade je ešte horší, kde žije v jednej miestnosti 4x4 aj po desať až štrnásť ľudí, dospelí, mládež a starci,“ [Zdroj 12: 2-3] čo má podľa MNV zlý morálny vplyv na dospievajúcu mládež a nezákonný vydaj 15 ročných dievčat. Paradoxne presne tie isté problémy rieši Miestny národný výbor aj v roku 1968 (a po ďalšie roky), kde konštatujú, že sú rozhodnutí vec riešiť, hlavne „likvidovať cigánsku osadu a uskutočniť rozptyl Cigánov do iných oblastí a to za pomoci vyšších orgánov, nakoľko menej početné obyvateľstvo nepostačí na prevýchovu už i tak prevažnej väčšiny Cigánov.“ [Zdroj 7: 5] K tomu však nikdy nedošlo, čo trošku svedčí o pasívnosti MNV.

Obec mala k 29. 12. 1968 747 obyvateľov, z toho 428 rómskeho pôvodu. V 18. domoch v obci žili niekedy aj dve rodiny v jednom dome. MNV pripúšťa problémy, ktoré treba riešiť, pričom prácu mu sťažuje rôznorodosť obyvateľstva. V obci v tom období nie je žiaden priemysel, len Jednotné roľnícke družstvo (JRD) a 505 ha Vojenských lesov, pričom v JRD pracuje 56 obyvateľov a vo Vojenských lesoch priemerne 16, časť pracuje v Piloimpregne v Podolínci a vo Svite najmä slobodné dievčatá. Rómovia pracujú najčastejšie

ako stavebný robotníci v okrese, aj mimo okres. Väčšina z nich ale nepracuje. Rómske ženy nie sú zamestnané. [Zdroj 7: 1] Vo vyhodnotení Plánu úloh za rok 1967 sa spomína, že by sa aj mohli zapojiť do ľahších prác, ale že pracovať nechcú a dožadujú sa iba sociálnej podpory. [Zdroj 13; 4] Značná časť občanov, najmä rómske ženy, sa snažia zlepšiť svoje životné podmienky „nie prácou, ale žobraním a cez letné mesiace najmä krádežami zemiakov. Pracovná morálka u prevažnej väčšiny je veľmi zlá a takmer v každej domácnosti pracuje len otec početnej 12 až 14 člennej rodiny.“ [Zdroj 10: 1-2] Podľa MNV je to z vypočítavosti pre dosiahnutie rodinných prídavkov. V rámci zlepšenia gramotnosti rómskeho obyvateľstva, boli pre osoby do 40 rokov organizované školenia a kurzy pre negramotných, o ktoré ale neprejavili záujem [Zdroj 14: 2]

Problém bol aj s dochádzkou rómskych detí do školy. K 1. 9. 1965 bolo v ZDŠ v Lomničke (1. až 5. ročník) zapísaných 134 detí, z toho 88 bolo rómskeho pôvodu (65,6 %). Úroveň vedomostí týchto žiakov, najmä prichádzajúcich prvý rok do školy je podľa MNV úplne nevyhovujúca, pretože neovládajú slovenský jazyk. Nepodarilo sa doceliť pravidelnú dochádzku rómskych detí do školy, čo podľa MNV zapríčiňuje veľké percento prepádávania. Najväčšiu absenciu zaznamenali v dňoch výplat a pri usporadúvaní rôznych rodinných slávností (svadby, krstiny). MNV zaviedla proti tomuto aj opatrenia ako upomienky, pokarhanie a pokuty, tie však podľa nich boli málo účinné. Často sa stávalo, že po zákroku MNV občania rómskeho pôvodu učiteľom nadávali a vyhrážali sa im. [Zdroj 11: 2] V roku 1968 školu navštevovalo 141 žiakov, z toho bolo 100 rómskeho pôvodu. Tieto podľa dostupných informácií dosť komplikovali vyučovací proces, pretože nevedeli po slovensky a vymeškávali školu. [Zdroj 7: 5] Opäť sa spomína problém so školskou dochádzkou. Práca s rómskymi žiakmi je namáhavejšia a náročnejšia, pretože učitelia zápasia s ťažkosťami, ktoré vyplývajú „z nedostatočného domáceho prostredia, slabšej chápanosti a duševnej zaostalosti.“ [Zdroj 13: 1-2] Najväčší problém im spôsobuje slovenský jazyk a matematika.

V prameňoch získaných z archívu bolo rómske obyvateľstvo vykresľované skôr v tom horšom svetle. O tom, že v dedine boli aj bezproblémoví nie je skoro žiadna zmienka. Okrem problémov, ktoré sa vyskytovali, žila časť rómskeho obyvateľstva usporiadaným životom. Boli to najmä tí, ktorí bývali v obci. MNV konštatuje, že „i napriek značnej izolovanosti možno pozorovať, že u väčšieho počtu cigánskych rodín je snaha opustiť cigánsku osadu, získať trvalé zamestnanie a prispôbiť svoj život podľa spôsobu ostatných obyvateľov.“ [Zdroj 14: 1] S veľmi podobnými (ak nie tými istými) problémami sa potýka obec aj v súčasnosti.

3.2.2 Vplyv na obyvateľov

Ako som spomínala vyššie, počas komunistického režimu v Československu sa politika štátu orientovala na asimiláciu rómskeho obyvateľstva. V rámci nej došlo k nasťahovaniu Rómov z osady, ale aj iných oblastí, do dediny. S rómskym obyvateľstvom si ľudia automaticky asociujú zlé sociálne postavenie, nezáujem o prácu, nízku kultúrnu úroveň, nedostatočné spoločenské uvedomenie a rýchly rast populácie. Do vzájomnej interakcie vstupujú často s predsudkami. Teória sociálnej identity vysvetľuje predsudky a diskrimináciu voči členom inej skupiny tým, že ich „spája so snahou udržať si pozitívny seboobraz, konkrétne pozitívnu sociálnu identitu.“ [Výrost, Slaměník 2008: 118] Pretože vyššie zmienené problémy sa týkajú aj určitej časti nerómskej populácie, presne tak ako sa netýkajú určitej časti populácie rómskej, nie je možné hádzať všetkých ľudí do jedného vreca.

Z analýzy rozhovorov opäť vyplynulo, že nasťahovaním Rómov do dediny, pociťovali jednotliví respondenti *stratu* rôzneho charakteru. Čiže vplyv danej zmeny sa prejavil ako pocit straty, ktorý mal za dôsledok to, že sa z dediny postupne vysťahovali nerómsky obyvatelia. Dôležitý bol aj samotný postoj jednotlivca k nasťahovaniu, pretože ten ovplyvňoval vnímanie udalosti. Pokiaľ bol postoj negatívny, vnímala sa udalosť negatívne. Medzi respondentmi sa

nevyskytoval jednotlivec, ktorý by túto zmenu videl v pozitívnom svetle. Najskôr sa budem zaoberať postojom k tejto zmene a potom prejdem k samotnému vplyvu udalosti, ktorý sa u jednotlivých respondentov odzrkadlil ako pocit straty.

3.2.2.1 Postoj jedinca k nasťahovaniu

Čo sa týka *postoja k samotnému nasťahovaniu* Rómov do dediny, tak vyjadrenia všetkých respondentov boli negatívne, k nasťahovaniu mali záporný postoj. Dôležité pritom bolo to, či daný prisťahovalec pochádzal z osady pri dedine, alebo či sa prisťahoval zo širšieho okolia. Väčšina respondentov akceptovala prvých prisťahovalcov z osady do dediny, aj keď nepatrili do ich sociálnej skupiny. Vzájomné vzťahy medzi nimi popisovali ako kladné, bezproblémové, často padla zmienka o výpomoci. Neakceptovali však už tých so slabou sociálnou úrovňou a prisťahovalcov z okolia, pretože si s nimi spájali problémy, s ktorými sa dedina neskôr potýkala (roztržky, krádeže, zlá životná úroveň atď). Vzťahy s touto skupinou už neboli na dobrej úrovni. Terézia (66) spomína na pôvodnú skupinu Rómov v osade v dobrom. Hovorí o tom, ako sa Rómovia do Lomničky dostali, že to boli pôvodne kováči, ktorých bola kedysi potreba. Ako malá chodila pásť kravy a popritom sledovala ako sa Rómovia zabávajú.

Terézia (66): „Niekedy v každej obci boli Cigáni, lebo ten gróf čo si tu dovedol tých ľudí bývať, tak im musel aj kováča doniesť a tak. No a tak sa tu dostali Cigáni. Ja som kravy pásala oproti Cigánom a stále som tam pozerala. Tam bolo len 6 kolíb. Rada som na to pozerala, lebo oni tam hudbu hrali a tak. Mne sa ani učiť nechcelo, knižky som mala v ruke, ale stále som pozerala na Cigánov čo robili.

To, že títo pôvodní rómsky obyvatelia bývali v osade, akceptovala. Neakceptovala však prisťahovanie nových. Podľa nej odtiaľ, kde Rómov

nechceli, ich poslali do Lomničky. Ako keby tým hovorila, že do Lomničky prišli samé problémové prípady.

Terézia (66): „Keby boli len tí. Ale nám stačili. Lenže potom raz kde ich nechceli, tak ich doniesli do Lomničky.“

O tom, že s pôvodnými Rómami z osady nebol problém, hovorí aj Marta (71). Vysvetľuje to tým, že mali strach, že chodili len žobrať. Nedovoľovali si toľko, pretože boli „iní“. Týmto slovom pravdepodobne respondentka myslela to, že boli inak vychovaní a žili v symbióze s obyvateľmi dediny. V súčasnosti sú s nimi ale problémy.

Marta (71): „Oni (Rómovia, poznámka P.S.) stále bývali v osade pred dedinou. Nikdy neboli také problémy, jak teraz sú, lebo sa báli Cigáni. Prišli do krčmy, nesmeli tam chodiť, oni sa báli. Akurát žobrať chodili. (...) Cigáni robia nazlosť teraz bars. Dakedy si tak nedovoľovali. Lebo to boli iní Cigáni.“

Ironicky sa vyjadruje o nasťahovaní nových Rómov do dediny, keď hovorí, že tam bolo málo domácich, tak tam prisťahovali nových. O tom, že obyvatelia Lomničky nesúhlasili s nasťahovaním nových Rómov do dediny svedčí aj to, že sa zozbierala skupina ľudí a išli ich vyhnať, čo sa im ale veľmi nepodarilo. Spomína aj problém rýchleho rastu rómskej populácie, prirovnáva to k myšiam.

Marta (71): „Rozprávali, že jeden z MNV pustil cudzích Cigánov do dediny. Málo bolo našich, tak pustil cudzích. Raz chlapi sa nahnevali, lebo oni so sebou doniesli ešte aj ďalšie rodiny, aj také smelšie ženy išli a vyhnali ich. Tí cudzí potom vyšli von. No ale nejakí sa skryli, ostali a rozmnožovali sa jak myši.“

O dobrom vychádzaní s pôvodnými rómskymi obyvateľmi hovorí aj Jakub (69). Existovala medzi nimi akási protislužba, kedy Jakubovi rodičia dávali za učenie na husliach rómskemu „učiteľovi“ mlieko.

Jakub (69): „Mňa chodil učiť hrať jeden na husle. A a za to, že ma učil, tak mu naši dávali mlieko. Dobre sa vychádzalo s Cigánmi.“ (pôvodnými, pozn. P.S.)

Zmieňuje sa aj o vysokej pôrodnosti Rómov, ako domácich tak aj nasťahovaných. Hovorí o dvoch etapách nasťahovania Rómov. Prvá po druhej

svetovej vojne, kedy boli v dedine prázdne domy po odsunutých Nemcoch a druhá počas 60.-70. rokov 20. storočia.

Jakub (69): „*No ono to tak bolo s tými Cigánmi, že oni nielenže tí domorodí čo tam boli, že sa množili. Lebo vtedy bola cigánska osada len pod dedinou a tam keď ja som bol jak chlapec, tak tam bolo možno 10 kolíb a nič viac. Tak keď tam bolo takých 60 Cigánov, tak to bolo až. No ešte aj tesne po vojne to tak bolo. No a potom po vojne, jak tam boli prázdne domy, jak sa začali niektorí sťahovať pomaly, a ďalšia etapa sťahovania Cigánov do dediny bola vtedy, keď ľudia začali predávať domy. (60.-70. roky, pozn. P.S.) A nielen že tam boli domorodí Cigáni, ale priniesli potom ešte aj Cigánov zo Zálubice.*“

Podľa jeho slov vysoký nárast populácie zmenil pôvodnú minoritu Rómov v dedine na majoritu. Vzťahy medzi Rómami a nerómami prestali byť dobré, až sa napokon medzi nimi nedalo existovať a nerómski obyvatelia z dediny začali odchádzať. Tvár dediny sa postupne začala meniť.

Jakub (69): „*Čiže prišli aj takí (cudzí, pozn. P.S.) Cigáni no a tak sa rozmnožili, že nebolo možné medzi nimi tam nejako existovať. (...) A neskôr tie vzťahy ani neboli nejaké dobré, tak ľudia odchádzali a Cigáni kupovali tie domy.*“

O tom, že Rómovia žili stále mimo dedinu, v osade, hovorí aj Jana (66). Až do času, kým tam nezačali nasťahovávať nových. O vzťahoch medzi nimi Slováckmi a pôvodnými Rómami hovorí ako o slušných, taktiež sa zmieňuje o výpomoci, kedy Rómovia chodili pomáhať na gazdovstvá. Snažili sa, aby spolu vychádzali dobre.

Jana (66): „*Tam prisťahovali Cigánov. Tam kdesi likvidovali nejaké zemlianky v ktorých žili Cigáni, niekde pri Poprade. Doviezli ich do Lomničky, tam im opravili dva či tri domy, vynovili a tam dali dve rodiny cigánske a potom z tých dvoch odrazu bolo viac. Dovtedy v dedine Cigáni neboli. Oni boli len v osade dole pod dedinou. A aj celkom slušne vychádzali s bielymi, lebo oni im chodili pomáhať gazdom. Trebars za jedlo. Oni sa aj snažili s tými bielymi vychádzať.*“

O pôvodných rómskych obyvateľoch sa zmieňuje aj Zuzana (79). Opisuje situáciu ešte pred vojnou, pretože po vojne v dedine už nebývala. Rómovia

chodili pomáhať gazdom, no po západe slnka už v dedine nebol žiaden. O životnej úrovni v osade sa zmieňuje okrajovo, keď hovorí, že nemali topánky, iba ovinuté handry okolo nôh.

Zuzana. (79): „Cigáni bývali mimo obec a do dediny chodili ľudom pomáhať. Boli slušní, ani dokonca obuv nemali. Oni mali len ovinuté také všelijaké handry okolo nohy. Ale jak už prišla tma, už tam Cigán nebol.“

Peter (46) popisuje to, že cudzí Rómovia, ktorých nasťahovali do Lomničky, boli vo svojich pôvodných obciach nechcení, pretože sa nevedeli prispôbiť. Podľa neho práve týmto nasťahovaním začalo hromadné sťahovanie Rómov do dediny a postupný úpadok.

Peter (46): „Prišiel tajomník a on bol taký pijačisko no a vtedy kde jakých Cigánov, najprv nasťahoval jednu rodinu do dediny, to ich odniekiaľ vyhodili, lebo robili bordel, takí nespratní. No a potom sa to tam začalo všetko.“

Ako bolo vyššie spomínané, nie všetci Rómovia boli problematickí. Tomáš (44) sa zmieňuje o tom, že pracovali či už na družstve alebo kovali alebo chodili na výpomoc.

Tomáš (44): „Bola osada a boli už aj medzi bielymi v dedine, ale tí normálne robili. Robili na družstve, kovali, chodili na výpomoc gazdom. Oni žili v podstate z toho čo dostali.“

Chcela by som sa ešte zmieniť o fakte, že zatiaľ čo všetci respondenti nerómskeho pôvodu hovorili o Rómoch ako o Cigánoch, rómsky respondenti označovali seba, ale aj ostatných ako Rómov. Predpokladám, že to je tým, že medzi nerómskou populáciou sa oddávna používalo pomenovanie Cigáni, preto je pre nich prirodzené oslovovať ich takto. S rozšírením pomenovania etnika ako rómske a nie cigánske (pre negatívnu konotáciu pomenovania Cigán) sa práve u danej rómskej populácie vytvorila identita označovať sa za Rómov. Súvisí to podľa mňa s tým, udržať si pozitívny sebeobraz.

Zaujímavým zistením bolo, že nasťahovanie cudzích rómskych obyvateľov do dediny vnímali negatívne aj obyvatelia rómskeho etnika (Štefan, Viera, Blanka). Štefan (69, už v Lomničke nebýva), ktorý mal v dedine obchod s potravinami,

hovorí, že s nikým nemal problémy, až pokým sa do dediny nezačalo sťahovať veľa Rómov. Zo začiatku neboli problematickí, neskôr však problémy už robili. Štefan to vysvetľuje tým, že sa zo začiatku báli, ale potom si zvykli. Hovorí, že dovtedy bolo dobre, ale potom sa to pokazilo.

Ladislav (69): „*My sme nemali problémy s nikým, až kým sa tam nezačalo veľa Rómov sťahovať. (...) To oni dakde v zemliankach bývali, také špinavé boli. Problémy nerobili bars od začiatku, lebo sa báli. Ale potom už jak si zvykli, tak už problémy robili. Dovtedy bolo dobre. Lomnička bola ešte, by som povedal na dobrom mieste a potom sa pokazila.*“

O tom, že s príchodom cudzích rómskych obyvateľov do dediny sa veľa zmenilo, hovorí aj Viera (52). Rómovia s nerómami nažívali spolu dobre, pomáhali si, do chvíle, kým neprišli rómsky prisťahovalci, čo bolo podľa Viery okolo 70. rokov 20. storočia. Kým tam boli iba pôvodní Rómovia, bolo podľa Viery dobre, neskôr to išlo dole vodou. Aj ona sa z dediny odsťahovala.

Viera (52): „*Tam sa to strašne zmenilo. Veľmi veľa sa zmenilo, keď prišli tí prisťahovalci. To už nebolo tak jak my keď sme boli, keď sme tam vyrastali. Z Hôrky sa tam nasťahovali, aj z Ružbach. To už bolo potom celkom iné. Kým sme tam boli my pôvodní, tak sme si nažívali dobre. Aj Rómovia s nerómami. Dobre bolo. V Lomničke to bolo tak, že nerómky sa kamarátili s nami Rómkami a dobre bolo. Tam bolo celkom ináč niekedy. Aj pomáhať sa chodilo. Jak už nasťahovali tých cudzích, tak to išlo dole vodou. To bolo niekedy okolo 70. rokov.*“

Blanka (45) ešte v Lomničke stále býva, no hovorí, že sa tam necíti dobre už od odchodu nerómskych obyvateľov. Z rozprávania otca vie, že kedysi v dedine bolo dobre, no po prisťahovaní ďalších Rómov už tak dobre nie je.

Blanka (45): „*Jak odišli bieli, tak neni tu tak dobre. Ešte aj keď biely boli, tak už aj vtedy to začalo. Môj otec spomínal, že kým tu boli len domáci, tak bolo dobre, ale potom prisťahovalo sa veľa cudzích.*“

Väčšina respondentov medzi príčiny vylúčenia väčšiny Rómov spomedzi ostatných obyvateľov uvádzala ich hodnotové a kultúrne špecifiká. Najčastejšie to bola ich ekonomická neaktivita, nezáujem o aktivity svojich detí (záškoláctvo

atď.), o prostredie okolo seba. Zdôrazňujú pritom osobnú zodpovednosť Rómov a ich rebríčok hodnôt (hodnotovú orientáciu). Nezaznamenala som rozdiel vo výpovedi nerómov a Rómov, čo pokladám za celkom zaujímavý fakt, pretože by sa dalo očakávať, že Rómovia, keďže sa jedná o ich etnikum, by sa takýchto hodnotení mohli zdržať, poprípade ukazovať ich v lepšom svetle.

Terézia (66) hovorí, že niektorí Rómovia sa prispôbili životu v dedine. Vyskytol sa ale problém so všetimi, čo kladie Terézia na zodpovednosť nedostatočnej starostlivosti matiek o svoje deti. Hovorí aj o prístupe Rómov k majetku, kedy v dôsledku nestarania sa o neho došlo k jeho zničeniu. Hovorí to na príklade ich bývalého domu, ktorý je v súčasnosti v zlom stave.

Terézia (66): „*Poopravovali, niektorí sa prispôbili, aj kravy mali. No a potom toľko bolo vši, že to bol strach. Ešte aj keď sme sa odsťahovali do Podolínca, tak som sa toho nevedela zbaviť. Nestarali sa vôbec tie matky. To v škole dajú dokopy hlavy a hneď to je tam. (...) Všetko zničili. Čo sa dalo spáliť, spálili. Aj náš dom už teraz vyzerá katastrofálne.*“

O probléme životného štýlu Rómov rozpráva aj Marta (71). Podľa jej slov prišiel s nimi do dediny aj zápach. To, že sa Rómovia nezaujímalí o aktivity svojich detí dokladá Marta tvrdením, že deti nechodili do školy.

Marta (71): „*Cigáni prišli do dediny, s nimi aj smrad. (...) Oni (deti, poznámka P.S.) nechodili do školy, ta kde.*“

Životný štýl a osobná zodpovednosť Rómov za danú situáciu sa objavuje vo výpovedi Zuzany (79). Podľa nej v snahe vyťažiť zo štátu čo najviac sú schopní sami zničiť svoje okolie.

Zuzana (79): „*Ale to tí Cigáni, žeby to zveľadili. Ale to len zničiť, zničiť, zničiť, všetko zničiť. Tak jak aj tu, oni si možno aj sami podpália tie búdy, žeby im štát dal lepšie bývanie.*“

Tomáš (44) podáva obraz o dedine pred nasťahovaním Rómov ako o symbióze medzi človekom a prírodou, kedy sa žilo z toho, čo sa vypestovalo. Podľa jeho slov bol človek závislý na prírode. Zároveň podáva obraz po nasťahovaní, kedy v dedine z prírody neostalo kvázi nič. Hovorí o hladovej doline a zodpovednosť

dáva samotným obyvateľom, ktorí podľa neho nevedia svoj životný štýl zosúladiť s prírodou. Vychádza z kočovníckej minulosti Rómov, ktorí by podľa neho práve mali žiť s prírodou v čo najbližšom pute. Túto neschopnosť žiť s prírodou argumentuje tým, že nechcú. Podľa neho nastala zmena v samotných hodnotách a nezáujme o svoje prostredie. Zmieňuje sa aj o výnimkách, ktoré by chceli, no nedokážu si vytvoriť životný priestor práve pre životný štýl tých druhých, pre ich mentalitu.

Tomáš (44): „*Dakedy sa nešlo do zeleniny nakúpiť. To všetko boli vlastné záhrady, aj keď tu sú drsné podmienky vieš? To je 600 m.n.m.. Takže sa dokázalo vypestovať, že z toho sa žilo, hej? Takže človek bol závislý od prírody. Ale dnes tam nie je nič. Tam nenájdeš jeden ovocný strom. V podstate zo sýpky, z toho čo ľudia dokázali tam žiť, vyrobiť a dnes tam je hladová dolina a nie je to tým, že by sa nedalo, ale v podstate tí ľudia nedokážu žiť s tou prírodou. A prečo? Lebo nie sú naučení, a práve že oni by mali byť naučení žiť s tou prírodou. A tam je tá zmena. Oni v podstate celý život kočovali, takže prichádzali ku všetkému a dnes si nedokážu vytvoriť tak, žeby dokázali vyžiť z tej prírody. (...) Príroda je, príroda by im dala, ale oni v podstate nechcú. Aj tí čo by to chceli, tak nedokážu to vytvoriť, pretože tí ostatní im to vykradnú. To je tá mentalita.“*

To, že v dedine žijú snaživí aj nesnaživí Rómovia hovorí Viera (52). Kým žili v dedine pôvodní Rómovia, mali v sebe základy slušného a mravného správania, ktoré sa snažili predať aj svojim deťom. Upomínali, aby sa udržiavala čistota, aby neboli bitky a kriminalita. Tento stav však smrťou starej generácie išiel dole vodou. Existuje tam väčšina, ktorá si nedá záležať na ničom, nechce prijať pomoc (od kaplana, farára). Obraz danej situácie v dedine zhŕňa do výpovede, že životný štýl väčšiny, ktorá život odflákuje, ohrozuje menšinu, ktorá sa snaží a tým pádom je jej snaha márna.

Viera (52): „*Kým neprišli tí cudzí, potom už bolo hrozne. Dobré sa tam žilo, teraz to je ale iné. A ešte kým tí starí Rómovia žili, tak tá dedina vyzerala, lebo mali v sebe ten základ. Upomínali, že treba čistotu udržiavať, že sa nesmú biť a*

kradnúť, ale jak pomreli, tak to už išlo dole vodou. (...) Hovorím, sú tam aj poriadni, aj neporiadni. Ja tam mám rodinu, ale už väčšina tam je takých, čo si nedajú na tom záležať. Teraz aj farára aj kaplána tam majú dobrého. Niektorí žijú, ale niektorí odfláknu ten život. Niektorí sa snažia žeby dedina vyzerala a ostatní im robia nazlosť. Márna je tá snaživosť.“

Medzi menšinu, ktorá sa snaží vytvoriť si čo najlepšie okolie patrí aj Blanka (45). Hovorí, že aj napriek snahe sa im to nedarí, pretože im to ostatní kazia. Nie je zamestnaná, príčinu vidí v tom, že je Rómka. Napriek tomu sa stará o domácnosť a zveľaďuje bývanie. To, že kultúra bývania v dedine je na nízkej úrovni dokladá aj jej tvrdenie, že ľuďom padajú domy a nič s tým nerobia.

Blanka (45): „*Tak ja som ešte malá bola, tak neviem jak predtým bolo, ale viem, že teraz problémy sú tiež. Lebo my aj by sme chceli, žeby dobre bolo, ale ostatné všetko kazia. Aj sa staráme o domy svoje, ale daktorí vôbec. Staré domy čo boli, tak to už padá všetko a nič s tým nerobia. Ja som aj do školy chodila aj všetko. Nemám teraz robotu, lebo Rómom sa ťažko hľadá, ale tak starám sa o domácnosť.“*

Respondentmi bola ako vinník danej problematiky označená aj politická situácia. Túto skutočnosť spomenula Rómka, ale aj neróm. Podľa Viery (52) má na súčasnom stave v Lomničke značný podiel štát a to preto, že poľavil na určitých zásadách. Hovorí, že v časoch pred prevratom, musela chodiť do školy, musela pracovať, za absencie trestali a nerobili sa v tomto žiadne rozdiely medzi Rómami a nerómami. Terajšiu situáciu vykresľuje ako stvorenú pre povaľáčov, ktorí nechodia do školy, nikde nepracujú a majú aj napriek tomu zaplatené, dostanú od štátu podporu, čo považuje za neprijateľné.

Viera (52): „*Dosť na tom má aj štát podiel (na danej situácii, pozn. P.S.), lebo ten prevrat dosť pokazil. My, keď sme sa neišli učiť, museli sme ísť do roboty. Ja som vyučená. Chodili sme do roboty, mali sme absencie, trestalo sa. A to nebol rozdiel či je gadžo alebo Rom, muselo sa robiť. Ale teraz vyjde zo školy, nejde sa učiť, nemá robotu a len sa fláka a dostane ešte aj zaplatené, tak tomu je hej. To ten prevret veľmi zmenil. To je hrozné.“*

Tomáš (44) hovorí o štáte ako o darcovi, kedy daný človek nepracuje, ale dostane peniaze a rôzne dotácie. Hovorí z vlastnej skúsenosti, kedy pri svojej práci automechanika neraz zažil to, že za vykonanú prácu nebolo zaplatené. Dá sa povedať, že časť viny kladie štátu, pretože dáva, časť životnému štýlu Rómov. Podľa neho si Rómovia zvykli na to, že všetko dostanú zadarmo.

Tomáš (44): „Teraz už sú na tom štýle, že vždy všetko dostanú zadarmo. Oni už v podstate peniaze zo sebou ani nenosia. On príde, dá si niečo zrobiť a potom ti povie, že nemá peniaze. Náš štát je tak nastavený, že mu všetko dá.“

K tejto udalosti sa všetci respondenti stavali negatívne, pretože si s ňou spájali úpadok v dedine.

3.2.2.2 Vplyv zmeny – strata

Tak ako v prípade prvej zmeny, tak aj vplyvom nast'ahovania rómskych obyvateľov do dediny, bola *strata*. Opäť sa tu vyskytla strata aj hmotného aj nehmotného charakteru. Po hmotnej stránke išlo najmä rôzne krádeže majetku (väčšinou dreva) a potravín z polí. Ako strata nehmotného charakteru bola popisovaná strata pocitu bezpečia a pokoja. Oba typy strát sa objavili ako u rómskych tak aj nerómskych obyvateľov. Koncentrácia rómskeho obyvateľstva v dedine je podľa oslovených respondentov sprevádzaná rozvojom nežiadúcich deviantných sociálne - patologických javov ako je kriminalita, alkoholizmus, agresivita, násilie a úžera, ktorých sú sami aktérom. Práve tieto javy ešte viac prehľbujú predsudky voči Rómom a vylúčenie danej komunity zo zbytku spoločnosti. Sú tak posúvaní na jej okraj. I keď opäť sa to nedá zovšeobecniť na celú rómsku populáciu v dedine.

Marte (71) osobne nebol odcudzený majetok, ale hovorí, že niektorým ľuďom sa to stávalo. Podľa nej sa z Lomničky s'ahujú v súčasnosti aj Rómovia, pretože majetok mizne už aj im. Taktiež spomína na staršiu generáciu Rómov, ktorá podľa jej slov bola iná, slušná. Hovorí o probléme alkoholu, kedy

Rómovia v snahe dostať sa k alkoholu ho zbytočne preplácajú. O úžere sa len zmieňuje, že existuje, ďalej to však nerozvádza.

Marta (71): „Dakto povedal, že kradli, ale mne nekradli nikdy. Cigáni povyššie mňa bývali, ale nikdy mi nič nezmezlo. Sme do potoka namočili koberce, aj týždeň tam boli, ale nič mi nezmezlo. Tí starší cigáni neboli takí jak teraz sú totí. Teraz ani do dediny nejdem, lebo to tam je hrozné. Teraz aj úžera je v dedine. Oni jak pijú, tak aj za 70 korunovú pálenku dajú 500. (...) Teraz veľa Cigánov odtiaľ sa už sťahuje do Podolínca. Lebo aj Cigáni si tam medzi sebou kradnú.“

Peter (46) si rozširovanie Rómov po dedine dáva do súvislosti s ústupom nerómskych obyvateľov a aj s postupným osmeľovaním rómskej väčšiny. Kým v dedine boli pôvodní Rómovia, nekradlo sa, no potom neskôr už áno. Obyvatelia dediny na poliach v blízkosti rómskej osady už ani nič nesadili, pretože zemiaky, ktoré zasadili stále zmizli. Hovorí aj o tom, ako sa obyvatelia snažili vziať spravodlivosť do svojich rúk, keď si išli účty s vinníkom vybaviť. To však iba do chvíle, kým sa nestali minoritou.

Peter (46): „Kradli a kol'korazy. Chodili, no oni prakticky jak videli, že bieli ustúpili, tak sa rozširovali po dedine. Zozačiatku ani tak ne, ale potom už hej. Hlavne zdola kde bola osada. Tam sa už potom ani nesadilo, len sa to nechalo tak. No a niekedy to bolo tak, že keď Cigáni niekomu vyryli zemiaky a vedelo sa kto, tak sa išlo do kolonie a vybilo sa to . Ale potom ich bolo veľa a nás málo, tak sa už nechodilo. Už chodili a boli smelší, lebo ich bolo prakticky viac.“

Zmieňuje sa aj o probléme s alkoholom, ktorý pôsobil problémy medzi rómskymi rodinami, často mohol niekto prísť k úrazu.

Peter (46): „Niekedy to tak bolo, keď mali výplatu a keď sa popili, tak rodiny medzi sebou sa bili. Najlepšie boli Cigánky. Aj so sekerami sa naháňali a tak.“

Roztržky a problém s alkoholom spomína aj Štefan (69). Prízvukuje ale, že zo začiatku tieto problémy neboli, prišli až neskôr. Tým myslí nast'ahovaním cudzích Rómov do dediny. Sám mal v obci problémy, pretože mal obchod s potravinami a podnapití Rómovia, ktorí sa večer vracali zo susedného

Podolínca, sa dožadovali ďalšieho alkoholu. Podľa slov Štefana si jeho rodina v Lomničke zakúsila peklo.

Štefan (69): „*Tak, boli tak často aj roztržky, s alkoholom problémy a tak. Ale to zo začiatku nebolo, to až potom. (...) Sme zažili peklo tam. Z Podolínca prišli večer Romaci a potom furt do nás chodili, lebo sme obchod tam mali.*“

O tom, že problémy nastali až s príchodom cudzích Rómov do dediny, hovorí aj Viera (52). Rómovia sa medzi sebou bili, kradli a nerobili pritom rozdiel či ukradnú Rómovi alebo nerómovi. Ako príklad uvádza zabíjačku, kedy zabili dve prasatá a tie im z udiarne ukradli. Kradlo sa, no podľa nej nastala taká doba, kde kradnú všetci majetkuchtiví ľudia, keď hovorí, že kto nekradne, nemá.

Viera (52): „*Oni (cudzí priťahovalci, pozn. P.S.) sa bili, kradlo sa, no celkom ináč to bolo. A bolo jedno či ukradli bielemu či Rómovi. My sme robili zabíjačku, dve prasatá sme zabili jeden deň a o dva dni nič sme nemali v udiarni, sme museli tretie zabiť. Tak kradlo sa no. Teraz je taká doba, že kto nekradne nemá.*“

Problém úžerníctva a alkoholizmu v dedine sa objavil aj vo výpovedi Blanky (45). To, že Rómovia nemajú peniaze vysvetľuje tým, že nikde nepracujú. Z peňazí, ktoré majú, si kúpia alkohol, alebo splácajú dlhy, ktoré si urobili u miestnych úžerníkov. Keďže nemajú poriadny zdroj príjmov, žijú z podpôr od štátu.

Blanky (45): „*Väčšina nerobí nikde a len peniaze pýtajú a potom len prepijú alebo dlhy platia čo si narobia. Úžerníci pýtajú.*“

Stratu pocitu bezpečia a pokoja pocit'ovali najmä respondenti rómskeho pôvodu, ktorí v Lomničke žili dlhší čas než nerómski respondenti a práve kvôli tomu sa z Lomničky odsťahovali. Vyjadrili sa, že až po odsťahovaní z dediny majú pokoj a nemusia sa ničoho obávať.

Ľuba (67), ktorá spolu s manželom Štefanom (69) vlastnila v dedine potraviny hovorí, že tým, že sa z Lomničky odsťahovali, majú pokojnejší život. V Podolínci im je lepšie a je spokojná, že dom predali. Život im strpčovali Rómovia, ktorí sa dožadovali alkoholu, nemohli kvôli nim poriadne spať.

Luba (67): „Teraz tu nám je oveľa lepšie. Klud máme. My sme tam predali dom mníškam. Sme radi, že sme tu. Tam nebolo dobre. (...) Tam v Lomničke bol krik. Vyrušovali nás stále, aj keď spať sme išli, o dvanástej o jednej. To tí pijaci, lebo chceli alkohol. Tak sme odišli a máme pokoj.“

Strach a stratu pokoja zmienila aj Blanka (45). Vraví, že kedysi, keď bola malá, bol v dedine väčší pokoj. Kvôli tomu, že ľudia nepociťujú bezpečie a pokoj, odchádzajú z Lomničky.

Blanka (45): „Ale keď to tu je nedobre tiež. Keď som bola malá, tak väčší klud bol. Stade už utekajú aj Cigáni preč, veľa ich odišlo do Podolínca väčšinou. Aj mladí idú preč. Teraz to tu je také, že sa aj my bojíme dakedy.“

Z výpovede respondentky Viery (52) sa dozvedáme, že pôvodne zrušená osada opäť ožíva, kedy si tam určití ľudia z dediny stavajú domy na bývanie. V snahe nájsť pokoj sa takýmto spôsobom z dediny vyčleňujú.

Viera (52): „No bola zrušená (osada, pozn. P.S.), tam ostali asi dva domy, ale teraz zase si tam stavajú. Ja si myslím, že asi v tej osade majú už viac pokoja, jak v dedine.“

Snaha integrovať Rómov do spoločnosti medzi obyvateľov dediny mala nezamýšľané dôsledky. Ľudia svojim jednaním spravidla sledujú určitý cieľ. Cieľom politiky asimilácie bolo začleniť rómske obyvateľstvo medzi ostatných obyvateľov dediny, ale nikto už nemyslel na dôsledky tohto jednanie. Sledoval sa vlastný záujem, ktorého výsledkom mal byť prospech pre všetkých. V prípade nezamýšľaných dôsledkov „sledovanie vlastného záujmu vedie nie k prosperite, ale k poškodeniu všetkých zúčastnených. Princíp nezamýšľaných dôsledkov tak otriasa predstavou o prosperujúcej a harmonickej spoločnosti, ktorá je schopná autoregulácie bez toho, aby to obmedzovalo slobodu a brzdilo iniciatívu jej členov.“ [Keller 2006: 184] Na základe správania sa a spôsobu života určitej časti rómskej populácie postupne pôvodní obyvatelia Lomničku opúšťali. Bol to najčastejší dôvod odchodu (ďalším bol buď odchod za prácou, alebo vydaj). Tak isto sa prehĺbili predsudky voči nim. K respondentom, ktorí opustili Lomničku kvôli Rómom, patrili Marta (71), Terézia (66), Štefan (69), Luba (67),

Tomáš (44) a Peter (46). Podľa verzie Marty (71) boli ľudia radi, že mohli svoje domy predať Rómom, pretože sa báli, že sa im nepodarí predať a odísť z dediny.

Marta (71): „Každý sa odsťahoval kvôli nim (Cigánom, pozn. P.S.). Kto mohol, tak hneď predal a išiel preč. A každý bol rád, že môže Cigánom predať a odísť, lebo ľudia sa aj báli, že potom už nebudú od nich kupovať domy.“

To, že by domy nekúpil nikto okrem Rómov, hovorí aj Terézia (66). Tiež sa z Lomničky odsťahovala kvôli situácii v dedine a sama hovorí, že neróm by si tam dom nekúpil.

Terézia (66): „Odsťahovali sme sa kvôli nim. (Cigánom, pozn. P.S.) A zas len Cigánovi sme predali, lebo kto druhý to kúpi.“

Situáciu počas odsťahovania nerómov z dediny opisuje aj Jakub (69), keď hovorí, že ľudia ani veľmi nepozerali na cenu, za ktorú dom predajú, zaujímalo ich, aby vôbec predali. Ako dôvod ich odchodu uvádza budúcnosť, ktorú v Lomničke nevidel.

Jakub (69): „Kto mohol predať za akú takú cenu, tak predal. Odchádzali, lebo videli, že v Lomničke už nie je žiadna budúcnosť.“

Jana (66) vyjadruje poľutovanie nad celou situáciou v dedine, kedy podľa nej pekná dedina sa vplyvom Rómov zmenila na rumovisko. Taktiež sa zmieňuje o tom, že nebola iná možnosť, než predať dom Rómovi, pretože nikto iný by si tam dom nekúpil.

Jana (66): „No a už potom každý, komu predáš, tak len Cigánovi. Je to smutné, že z takej peknej dedinky nakoniec je rumovisko.“

Peter (46) patril tiež k tej skupine ľudí, ktorá opustila Lomničku kvôli vysokej koncentrácii Rómov. Mali možnosť získať pozemok v susednom Podolínci a tak sa jeho rodina vystahovala. V dedine sa už nikomu z nich nepáčilo a jediné východisko videli v tom predať dom Rómom, pretože tak, ako predchádzajúci respondenti, tak aj Peter prízvukuje to, že nikto iný by ho nekúpil.

Peter (46): „Čím viac Cigánov tam prišlo, tak my sme sa vystahovali. V Podolínci začali dávať pozemky, no a tak, aj robota bola v Podolínci. (...) No nikomu sa nepáčilo, no tak práve preto, jak sa začali sťahovať, tak komu

predali? Tak len Cigánom. A tým pádom Cigáni sa začali sťahovať úplne do dediny“

Blanka (45) síce žije ešte stále v dedine, no hovorí, že sa tam necíti dobre, že má strach. Keď bola malá, bola situácia v dedine iná, pokojnejšia. To, že sa v Lomničke nepáči ani slušnejším Rómom vyjadruje vo vete, kedy podľa nej utekajú obyvatelia (väčšinou mladí) z obce preč, najmä do susedného Podolínca.

Blanka (45): „Ale keď to tu je nedobre tiež. Keď som bola malá, tak väčší klud bol. Stade už utekajú aj Cigáni preč, veľa ich odišlo do Podolínca väčšinou. Aj mladí idú preč. Teraz to tu je také, že sa aj my bojíme dakedy.“

Aj táto druhá zmena mala značne negatívny vplyv na obyvateľov, ale aj samotnú dedinu. Ráz dediny sa zmenil, nielen tým, že sa z nej pomaly stáva rumovisko, ale aj tým, že sa zmenilo obyvateľstvo a k dnešnému dňu je dedina prakticky rómska.

Záver

Prvá zmena (druhá svetová vojna a následný odsun nemeckých obyvateľov) postihla najmä nemeckú časť obyvateľov dediny. Ako dôležité sa ukázalo obdobie života, v ktorom človek zmenu prežil a jeho postoj k tejto udalosti. Tie ovplyvňovali vnímanie udalosti. Dôležitým faktom je, že je dôležité, aký obraz si urobí jedinec o danej udalosti či situácii, ako a od koho ho prijme a ako ho následne spracuje. Tento fakt bol podstatný najmä vo vnímaní odsunu Nemcov, pretože respondenti zažili toto obdobie ešte vo veku dieťaťa. Dieťa je ovplyvnené informáciami zo svojho okolia, prostredníctvom ktorých si potom vytvára obraz o danej situácii. Z rozprávání a z informácií, ktoré počas socializácie vstrebávali zo svojho blízkeho okolia, sa na zmenu pozerali očami pre nich prirodzenej autority, rodiča. Pri skúmaní postoja k udalosti vznikli dve kategórie ľudí, buď s pozitívnym alebo negatívnym pohľadom na udalosť. K respondentom s negatívnym postojom som zaradila aj jedincov, ktorí sa k vysťahovaniu stavali spočiatku pozitívne (respondenti vo veku dieťaťa). S odstupom času sa ich spočiatku pozitívny vzťah k zmene zmenil na negatívny. Odhliadnuc od toho, že táto zmena mala značne negatívny vplyv na respondentov, existovala aj časť obyvateľov, pre ktorú bola pozitívom (novonastávaní obyvatelia a obyvatelia, ktorí v Lomničke ostali), pretože si odchodom Nemcov vylepšili sociálnu situáciu. Samotné vzťahy obyvateľov, boli do danej zmeny na dobrej úrovni, po nej sa chovanie najmä slovenskej časti obce zmenilo a nemeckí obyvatelia boli označovaní za nepriateľov. Samotný vplyv druhej svetovej vojny a následný odsun nemeckých obyvateľov, sa odzrkadlil u jednotlivých respondentov ako pocit straty rôzneho charakteru, čo malo za dôsledok vytváranie si novej sociálnej identity a prispôbovanie sa väčšine. Pociť straty sa objavil v hmotnej aj nehmotnej rovine. Tým, že stratili všetok majetok, sa stali nemajetnými ľuďmi bez domova. Tým, že stratili domov, stratili zázemie, priateľov, prišla neistota z budúcnosti. Týmto druhom straty trpeli viac dospelí než deti. Ďalším druhom straty bola strata sociálnej identity, ktorá sa výrazne dostavila po návrate určitej časti nemeckého

obyvateľstva do Lomničky. Po návrate zažili šok, kedy zistili, že sú vylúčení zo spoločnosti, ale aj bez majetku. Museli si vytvoriť novú sociálnu identitu a opäť sa nejako začleniť do spoločnosti. Tak isto sa museli jazykovo asimilovať a prispôbiť sa dominantnejšej skupine Slovákov. Z uvedených zistení vyplýva, že odsun nemeckých obyvateľov z Lomničky mal výrazne negatívny vplyv na väčšinu obyvateľov, najmä na tých, ktorí boli odsúvaní, pretože prišli o všetko (či už išlo o majetok, zázemie, sociálnu identitu, či vyhliadky na budúcnosť), ako aj na vzťahy medzi nimi. Taktiež je to prelom, kedy sa dedina zmenou obyvateľstva zmenila z nemeckej na slovenskú.

Pri druhej zmene (nasťahovanie Rómov od 60. rokov 20. storočia) sa ako dôležitý prvok ukázal samotný postoj k nasťahovaniu. Vyjadrenia všetkých respondentov boli negatívne, k nasťahovaniu mali záporný postoj. Dôležité pritom bolo, či daný prisťahovalec pochádzal z osady pri dedine, alebo či sa prisťahoval zo širšieho okolia, pretože prví prisťahovalci z osady boli dedinčanmi akceptovaní. Ostatných prisťahovalcov neakceptovali, pretože si s nimi spájali problémy, s ktorými sa dedina potýkala. Ako dôvody vylúčenia väčšiny Rómov uvádzali respondenti ich hodnotové a kultúrne špecifiká a to bez rozdielu či bol respondent rómskeho alebo nerómskeho pôvodu. Niektorými respondentmi bola ako vinník danej problematiky označená aj politická situácia. Samotným vplyvom udalosti bola opäť strata, ktorá mala za dôsledok odsťahovanie jednotlivých obyvateľov (najmä nerómskych). Strata hmotného charakteru sa týkala rôznych krádeží majetku (najmä dreva) a potravín z polí. Z nehmotnej stránky pociťovali stratu pocitu bezpečia a pokoja. Oba typy strát sa objavili ako u rómskych, tak aj nerómskych obyvateľov. Koncentrácia Rómov v dedine je podľa oslovených respondentov sprevádzaná rozvojom nežiaducich deviantných sociálne – patologických javov ako je kriminalita, alkoholizmus, agresivita, násilie a úžera, čo ešte viac prehĺbuje predsudky voči tejto komunite. Aj táto druhá zmena mala značne negatívny vplyv na obyvateľov, pretože životný štýl rastúcej rómskej populácie ich nakoniec vytlačil zo svojich pôvodných obydlí a museli si hľadať nový životný priestor. Tu bolo zaujímavým

zistenie, že tento pocit zdieľali spolu ako rómski, tak aj nerómski obyvatelia. Negatívny vplyv to malo aj samotnú dedinu. Ráz dediny sa zmenil, nielen tým, že sa z nej pomaly stáva rumovisko, ale aj tým, že sa zmenilo obyvateľstvo (ktoré má iné hodnoty) a k dnešnému dňu je dedina prakticky rómska. Vzťahy medzi obyvateľmi v období počas a po tejto zmene sa značne vyostrovali. Pôvodní obyvatelia (rómsky aj nerómsky) medzi sebou vychádzali dobre, s príchodom nových Rómov sa však museli potýkať s nežiadúcimi javmi, a tak vzťahy medzi nimi neboli na dobrej úrovni. Pokojné spolunažívanie v takomto prostredí je prakticky nemožné, a tak došlo k tomu, že sa obyvatelia z Lomničky sťahujú preč.

Práve strata vystupovala ako najdôležitejší prvok v rozprávaní jednotlivcov o oboch zmenách, preto som ju zvolila ako centrálny prvok. Bol to jediný druh vplyvu danej zmeny na ľudí, ktorý sa mi podarilo zachytiť.

Myslím, že táto práca dostatočne odpovedá na moju výskumnú otázku „Ako vplývali zmeny odohrávajúce sa počas 20. storočia v obci Lomnička na život ľudí a vzťahy medzi nimi?“ a že by bolo zaujímavé venovať sa daným problematikám podrobnejšie, ako aj nájsť respondentov, ktorí by vedeli vypovedať o zmene spôsobenej združstevňovaním, pretože predpokladám, že to je ďalšia zo zmien, ktoré výrazne ovplyvnila obyvateľov aj samotnú dedinu. Z rozhovorov plynula ale aj ďalšia dôležitá vec a to celkový kultúrny úpadok dediny. Preto si myslím, že by bolo zaujímavé skúmať aj túto problematiku, pretože podľa slov respondentov postupný vývoj a zmeny, ktorými Lomnička prešla, spôsobili zánik vysoko kultúrnej dediny, z ktorej je nakoniec rumovisko.

Resumé

Základným cieľom práce bolo zistiť, ako vplývali zmeny odohrávajúce sa počas 20. storočia v obci Lomnička na život ľudí a vzťahy medzi nimi. Následnou analýzou rozhovorov som dospela k nasledovným zisteniam:

Prvá zmena (druhá svetová vojna a následný odsun nemeckých obyvateľov) postihla najmä nemeckú časť obyvateľov dediny. Ako dôležité sa ukázalo obdobie života, v ktorom človek zmenu prežil a jeho postoj k tejto udalosti. Tie ovplyvňovali vnímanie udalosti. Samotný vplyv druhej svetovej vojny a následný odsun nemeckých obyvateľov, sa odzrkadlil u jednotlivých respondentov ako pocit straty rôzneho charakteru, čo malo za dôsledok vytváranie si novej sociálnej identity a prispôbovanie sa väčšine. Z uvedených zistení vyplýva, že táto zmena mala výrazne negatívny vplyv na väčšinu obyvateľov, ako aj na vzťahy medzi nimi. Taktiež je to prelom, kedy sa dedina zmenou obyvateľstva zmenila z nemeckej na slovenskú.

Pri druhej zmene (nasťahovanie Rómov od 60. rokov 20. storočia) sa ako dôležitý prvok ukázal samotný postoj k nasťahovaniu. Vyjadrenia všetkých respondentov boli negatívne, k nasťahovaniu mali záporný postoj. Dôležité pritom bolo, či daný prisťahovalec pochádzal z osady pri dedine, alebo či sa prisťahoval zo širšieho okolia. Samotným vplyvom udalosti bola opäť strata, ktorá mala za dôsledok odsťahovanie jednotlivých obyvateľov z dediny (najmä nerómskych), príčinou čoho je dnes dedina čisto rómska. Aj táto druhá zmena mala značne negatívny vplyv na obyvateľov a vzťahy medzi nimi, pretože životný štýl rastúcej rómskej populácie ich nakoniec vytlačil zo svojich pôvodných obydlí a museli si hľadať nový životný priestor.

Summary

The main objective of the work was to find out how the changes from 20th century in village of Lomnička influenced lives and relationships among the people. By the analysis of interviews I drew following inferences:

First change (World War II. and following displacement of Germans) affected mainly German part of inhabitants. Stage of life (in which person underwent the change) and his attitude towards particular change showed as very important. They influenced perception of events. Immediate influence of World War II and displacement of German inhabitants was, by individual respondents, perceived as a loss of various kind. This perception caused formation of new social identity and adaptation to majority. Resulting from listed findings, we can state that this change had considerably negative influence on majority of inhabitants as well as on relationships among them. Moreover, it is a turning point when the village, by the exchange of inhabitants, became Slovak instead of German.

Considering the second change (moving in of Gypsies in 60's), the attitude towards moving in showed as important factor. Opinions of all respondents were negative, they had negative attitude towards the moving in. Origin of incomer played an important role. Attitudes were different if the incomer was coming from settlement near the village from if he was moving from wider surroundings. People in the village perceived this moving in again as a loss which resulted in people moving away from the village, mostly non-gypsies. Consequently only gypsy inhabitants are now living in the village. This second change also has considerably negative influence on inhabitants and their relationships because lifestyle of growing gypsy population finally forced out original inhabitants from their homes and they had to find new place for living.

Použitá literatúra

BABBIE, Earl. *The practice of social research*. 11. ed. Belmont, CA : Thomson Wadsworth, 2007. 511 s. ISBN 978-0-495-18738-7.

FIALOVÁ, Zuzana. *Orálna história – história s tvárou a menom*. In BÚTORA, M. *Malé dejiny česko - slovenských vzťahov VI*. Bratislava, Nadace Milana Šimečky 1996. s. 31–46. ISBN 80-967-156-7-4.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vydanie. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HENDL, Jan. *Kvalitatívny výzkum: základní metody a aplikace*. 2. vydanie. Praha, Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. 1. vydanie. Dunajská Streda: Lilium Aurum Komárno, 2002. 123 s. ISBN 80-8062-152-7. Dostupné tiež na WWW: <http://www.foruminst.sk/index.php?p=&t=a&xp=&Data_Id=46&link=publ/intere ethnica/4/interethnica4,,&MIId=&Lev=&Ind=5&sword=nemci&sgroup=&spubl sor=0&SearchPubl=H%B5adanie&P=index,sl>.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1990. 245 s., s. 7 a 130. ISBN 80-7038-193-0.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vydanie. Praha: Slon, 2006. 204 s. ISBN 80-86429-39-3.

KOVAČEVIČOVÁ, Soňa. *Bývalé nemecké vidiecke sídla na Slovensku, ich história a kultúra*. Národopisné informácie. Bratislava: Národopisný ústav SAV, Slovenské károdné múzeum, Slovenská národopisná spoločnosť pri SAV, 1989. č. 2, s. 136.

KOVÁČ, Dušan. Die Evakuierung und Vertreibung der Deutschen aus der Slowakei. In Plaschka, R.- Haselsteiner, H.- Suppan, A.- Drabek, A. *Nationale Frage und Vertreibung in der Tschechoslowakei und Ungarn 1938-1948*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Zentraleuropastudien, 1997. s. 111 – 116. ISBN 3-7001-2519-4.

ONDERČOVÁ, Viera. *Pomocný program pre slaboprosievajúcich rómskych žiakov*, Prešov: Metodicko-Pedagogické centrum v Prešove, 2003. 55 s. ISBN 80-8045-308-X. Dostupný tiež na WWW: <www.mcpc.sk/modules/wmpdownloads/visit.php?cid=32&lid=26>.

PUDILOVÁ, Pavlína. *Převod majetku odsunutých Němců jako příklad procesu znárodnění v poválečném Československu*, Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta národohospodářská, 2008. 42 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Radek Soběhart .

RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin. Sv. 2 (Květen 1938 – do dnešní doby)*. 1. vydanie. Třebíč: Akcent, 1999, 301 s., s. 271. ISBN 80-7268-055-2.

SOPÓCI, Ján. *Sociálne inštitúcie a sociálna zmena*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského UK, 2000. 212 s. ISBN 80-223-1483-0.

STRAUSS, Anselm - CORBINOVÁ, Juliet: *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vydanie. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

VALISKA, Juraj. *Nemecké nárečia horného Spiša. Príspevok k výskumu reliktných nárečí v pokročilom štádiu ich vývoja*. 1. vydanie. Stará Ľubovňa: Okresné vlastivedné múzeum v Starej Ľubovni, 1982. 304 s.

VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2. vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.

Ostatné zdroje

Zdroj 1

Plán civilnej protiletectkej obrany obce Lomnička. Legenda k náčrtu o zostave plánu C.P.C., číslo 1-17, Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, rok neuvedený. 5 s.

Zdroj 2

Národná agentúra pre sieťové a elektronické služby. *Ústredný portál verejnej správy Slovenskej republiky. Zoznam obcí v SR* [online]. Rok neuvedený [cit. 2010-02-26]. Dostupný z WWW: <<http://portal.gov.sk/Portal/sk/Default.aspx?CatID=109&cityID=526860>>.

Zdroj 3

Chronik Familie Roth, vydané na pamiatku jubilejnej oslavy rodiny Roth v Heyerode 11.6.1988. 52 s.

Zdroj 4

Lubovianska knižnica Stará Ľubovňa. *Michal Murcko: Historický slovník obcí okresu Stará Ľubovňa* [online]. 7. januára 2010 [cit. 2010-02-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.kniznicasl.sk/slovník/lomnicka.htm>>.

Zdroj 5

Terra Grata, n.o.. *E – obce.sk. Lomnička – súčasnosť obce* [online]. 2006-2010. [cit. 2010-02-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.e-obce.sk/obec/lomnicka/1-sucasnost-obce.html>>.

Zdroj 6

Kronika obce Lomnička, rok založenia 1960, 135 s.

Zdroj 7

Miestny národný výbor v Lomničke. *Správa z plenárneho zasadnutia Miestneho národného výboru v Lomničke dňa 29. 12. 1968*, Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1968. 6 s.

Zdroj 8

FAIX, Hans. *50 Jahre Erinnerung an die Flucht und Vertreibung aus Kleinlomnitz / Zips*, 1995. 32 s.

Zdroj 9

KORITKO, Anna. *Gedanken über das Nachkriegsschicksal von Kleinlomnitz*. 5 s. In *50 Jahre Erinnerung an die Flucht und Vertreibung aus Kleinlomnitz / Zips*, 1995. 32 s.

Zdroj 10

Miestny národný výbor v Lomničke. *Správa pre ONV-komisia pre riešenie cigánskej otázky, 24.2.1964, číslo 43/64, Stanovisko MNV, komisii a občanov v Lomničke na riešenie otázky občanov cigánskeho pôvodu*. Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1964. 3 s.

Zdroj 11

Miestny národný výbor v Lomničke. *Správa pre ONV-komisia pre riešenie otázok občanov cigánskeho pôvodu, číslo 252/65, Prehľad o počte občanov cigánskeho pôvodu k 1.8.1965*. Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1965. 3 s.

Zdroj 12

Miestny národný výbor v Lomničke. *Komplexný rozbor výsledkov činnosti a hospodárenie rozvoja obce Lomnička za rok 1965*. Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1965. 8 s.

Zdroj 13

Miestny národný výbor v Lomničke. *Správa pre zasadnutia komisie pre cigánske otázky na deň 22.8.1967*. Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1967. 3.

Zdroj 14

Základná deväťročná škola 1. až 5. ročník v Lomničke okr. St. Ľubovňa. *Vyhodnotenie výchovno vyučovacích výsledkov za školský rok 1968/69*, Štátny archív v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, 1969. 2 s.

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Základné otázky rozhovoru a jeden rozhovor ako príklad

Príloha č. 2: Základné údaje o respondentoch

Príloha č. 3: Projekt bakalárskej práce

Príloha č. 4: Obrazová príloha (dedina v minulosti a súčasnosti)

Prílohy

Príloha č. 1: Základné otázky rozhovorov a jeden rozhovor ako príklad

Základné otázky rozhovorov

1. Na druhú svetovú vojnu a odsťahovanie Nemcov sa pamätáte? (evakuácia)
2. Počas znárodňovania po druhej svetovej vojne to bolo ako? Vzali aj vám niečo?
3. V roku 1952 v októbri prišlo pojazdné kino z Prahy a premietal sa film. To si pamätáte?
4. Spomínate si na zavedenie električky?
5. Ako to bolo s Rómami? (nasťahovanie)
6. Pamätáte sa, keď sa v roku 1968 začal stavať kultúrny dom? Robili sa tam nejaké akcie?
7. Niekedy v lete v 1966 sa prisťahovali dve rodiny zo ZSSR, pamätáte sa?
8. Boli v Lomničke nejaké ženské alebo mužské spolky? Nosili sa kroje?
9. Boli nejaké roztržky v Lomničke?
10. Prečo ste sa odsťahovali z dediny?

Rozhovor: Marta (1939)

No, ta ja som prišla do Podolínca v roku 1978. V Lomničke som sa narodila. A mám 70 rokov, tak jak 39 ročná som odišla stamaď. To sa nedalo už vydržať. Viem, že po vojne brali Nemcov preč čo hovorili, potom bol komunizmus no a potom už jak Cigáni došli, tak sme odišli.

P: Na druhú svetovú vojnu a odsťahovanie Nemcov sa pamätáte?

M: Dačo pamätám, že sme boli v pivnici, lebo u nás bol taký veľký dvor. No a potom boli Rusi u nás. A matka mi len toľko rozprávala, že dlho im pomáhali aj na gazdovstve tí Rusi. Dali sme im jest' a že mali kde spať. Podľa mňa museli aj druhým pomáhať. Ale inak neviem bars, nepamätám. Nemcov len tak, že viem, že ich brali.

P: Počas znárodňovania po druhej svetovej vojne to bolo ako? Vzali aj vám niečo?

M: My sme do družstva hned' vstúpili, lebo my sme nemali role, my sme takí chudobní boli. Tu od susedy od Klimeka, oni boli bohatí, tak oni sa museli

zrieknuť. Zobrali ich aj do Nemecka, dedo odišiel a baba ostala doma. To mne veľa rozprávala tota baba, ona zomrela ako 92 ročná. Jedna dcéra im ostala tam v Nemecku.

Ešte si pamätám jak po vojne sa lístky vydávali. My sme dostali veľa lístkov, lebo sme boli veľa detí. A naša matka nemala potom na šaty a tak, tak ona potom čokolády menila za múku.

To som také dievča som bola, ale pamätám si to.

P: Keď sa dávali lístky tým ľuďom, tak si závideli?

M: No určite si museli, lebo bohatí mali a chudobní nemali. Ale zase tí bohatí nemali toľko detí, tak oni zase nedostali toľko lístkov na čokolády a také. No a my sme dostali, tak vymenili. Aj keď dačo nám matka nechala, ale nemohli sme každý deň mať.

P: Tí bohatší zvykli pomáhať chudobnejším?

M: Ta len tak, že chodili tam robiť a buď zaplatili im niečo, alebo im dali jedlo, no.

P: V 1951 v októbri prišlo pojazdné kino z Prahy a premietal sa film. To si pamätáte?

M: Tak to ja nepamätám, to skôr starší.

P: Na zavedenie elektriny sa pamätáte?

M: No sme sa tešili a ják, pána mariška, pri lampe a potom električka bola a sme skákali jak fras od radosti. My sme dakedy len s lampášom chodili, či do stajne či kde, len lampáš, lebo od lampáša sa nechytalo nič. A v izbe nám visela lampa.

P: Ako to bolo s Rómami?

M: No oni stále bývali v osade pred dedinou. Nikdy neboli také problémy, jak teraz sú, lebo sa báli Cigáni. Prišli do krčmy, nesmeli tam chodiť, oni sa báli. Akurát žobrat' chodili. A potom sa začali s'ahovať do dediny. Hej, to rozprávali že jeden z MNV pustil cudzích Cigánov do dediny. Málo bolo našich, tak pustil cudzích. Raz chlapi sa nahnevali, lebo oni so sebou doniesli ešte aj ďalšie rodiny, aj také smelšie ženy išli a vyhnali ich. Porozbýjali im všetko a von. Tí cudzí potom vyšli von. No ale nejakí sa skryli, ostali a rozmnožovali sa jak myši. A oni nechodili do školy, ta kde. Ja som krmila na družstve a som tak okolo nich išla. Keď dostali peniaze, tak nič. Ale keď nedostali, tak deti už vonku stáli. A mne je ľúto detí, tak som nabrala do vrečka chlieb so šmalcom aj so slaninou a jak videli že idem, tak čapkali rukami, že už idem, že im dam jesť. Ja nemôžem tak pozerat', žeby hladovali tie deti.

P: Pamätáte si keď v 1968 sa začal stavať kultúrny dom?

M: Ja som už bola vydatá. My sme potom vyššie kultúrneho domu bývali. Ale nepamätám si veľa. To človek si nevšímal, lebo mal okolo seba deti. V 1968 som už mala štyri deti. No ale my sme potom tam bývali na tej strane.

P: Robili sa v tom kultúrnom dome nejaké akcie?

M: Hej hej zábava keď bola alebo tak. Ale pravidelne tam zábavy neboli. Ne, tam neboli často zábavy. Len tak na sviatky. A Cigáni tam vtedy ešte neboli. Ale viem, že keď som mala 10 rokov manželstva, tak sme tam boli na zábave. Aj fašiangy sa tam oslavovali. Tri dni.

Napríklad svadby sa tam robili. Tam svadba aj 6 dní trvala. Chodilo sa na popravu, druhý deň volali všetkých, volali svojich ,potom kuchárky a pekárky, potom zase svojich. To nebolo tak, že jeden deň bola svadba. V sobotu bola svadba, v nedeľu volali, v pondelok išli kuchárky a pekárky. Aj ja som často chodila piecť na svadbu. Sa varilo doma a tak sa nosilo do kultúrneho domu. Lebo niekedy, keď nebol kultúrny dom, tak doma sa robili svadby. No ale potom sa chodilo do kultúrneho domu tancovať. Tam sa nevarilo. Každý si navaril doma a odniesol hrnce tam. A na zábavy furt Cigáni hrali. Aj na svadbu, aj do kostola.

P: Takže kým nebol kultúrny dom, tak sa robili svadby doma?

M: Doma, hej. No a doma už si človek nemohol tak dovoliť robiť. Lebo to celá dedina skoro bola rodina. Tam sa dobre bývalo, lebo jeden druhému pomáhal. Nikdy sme nemali dačo také problémy. No ale potom Cigáni, už keď ich bolo viac, tak už to nebolo dobre. A môj muž bol taký, že on sa hocikedy aj pobil s cigánmi, aj za to v base sedel, lebo sa s Cigánom bil. A potom sme išli preč, lebo hovorím, chlapani rastú a by sa tak isto len byli.

P: Prečo ste sa odsťahovali z dediny? To ste sa vlastne odsťahovali kvôli nim?

M: Kvôli Cigánom. Všetci ľudia išli kvôli Cigánom. Lebo Cigáni prišli do dediny, s nimi aj smrad. A každý bol rád, že môže Cigánom predať a odísť, lebo ľudia sa aj báli, že potom už nebudú od nich kupovať domy. A hovorili ľudia, že aj kradli, ale mne nekradli nikdy. Cigáni povyššie mňa bývali, ale nikdy mi nič nezmizlo. Sme do potoka namočili koberce, aj týždeň tam boli, ale nič mi nezmizlo. Tí starší Cigáni neboli takí jak teraz sú totí. Teraz ani do dediny nejdem, lebo to tam je hrozné. Ten dom čo sme predali, tak už aj zo stajni je izba. Teraz aj úžera je v dedine. Oni jak pijú, tak aj za 70 korunovú pálenku dajú 500.

P: Niekedy v lete v 1966 sa pristáhovali dve rodiny zo ZSSR, pamätáte sa?

M: To pamätám, ale nie veľa. Boli nejaké dve ruské rodiny aj na družstve robili, ale to nepamätám veľa. My sme aj chvíľu bývali v Podolínci, lebo že v našom dome vraj Rusi bývali, ale keď odišli, tak sme sa vrátili naspäť.

Raz prišiel do dediny autobus Nemcov, čo sa prišli pozrieť, čo dakedy bývali v Lomničke. Tak som im dala aj tvaroh, aj kyslé mlieko. Ale potom som počula, že Zamyška, on bol taký veľký straník, že na mňa nadával, že ma udá, že som Nemcov kfmila. Ja som mu povedala, že ja som ne Nemcov, ale ľudí kfmila.

P: Oni asi nevyhádzali spolu dobre, že?

M: No nemali Nemcov radi. No ale keď svoji ľudia sa prišli pozrieť, no tak jak. Boli u nás, aj som im poukazovala, aj spali u nás. Ja som stále išla v ústrety. Potom nám dali pre deti žuvačky a cukríky dali.

P: Kroje sa nosili v dedine?

M: No väčšinou iba na sviatky, hej, a niekto nosil kroje stále. Napríklad moja mama, ale ja som už nenasila. To skôr tí starší. Moja sestra ešte má kroje. Na prvého mája sme v krojoch išli, lebo sa oslavovalo, my sme boli družstevníci.

P: To tak vo veľkom sa oslavovalo iba prvý máj?

M: No ják, prvý máj. To sme mali na ihrisku, sa tancovalo a všetko. Alebo na fašiangy chodili maškary. Na svadbách sa potom s lopatou na chlieb skákalo

a tancovalo. Na svadbu išli s brautou do nevesty, sa pýtali, či môžu vojsť. Alebo aj divadlo sme hrali. Aj ja som hrala v divadle. A divadlo keď sa hralo, to ešte nebol kultúrny dom, vtedy sme mali pri krčme takú sálu. Potom, keď už bol kultúrny dom, tak už sme nehrali. Keď povyrastali a povydávali sa divadelníci, tak to skončilo

No a v Lomničke mal každý svoju roľu. My sme v zime kfmili na družstve. Aj v lete sme chodili na družstvo, aj do lesa hrabať. Lesy nám aj výlety dávali, tak sme všade na výlety chodili.

A potom jak už prišiel farár do dediny, tak do evanjelického vôbec nechodili, lebo ten už bol zrútený. To asi Cigáni rozobrali všetko. Do katolíckeho sa chodilo. Rozprávalo sa, že v Lomničke dakedy také krásne domy boli. Tam sa veľmi dobre bývalo. A omša bola každú nedeľu. Aj keď zo začiatku nebola, lebo prichádzal kňaz z Toporca. Keď som mala malé dievča, tak som ani nechodila. Ale potom keď prišiel tu ten Martinko, tak toho tak cigáni využili. Peniaze si požičali a nevrátili, on im dával, lebo mu bolo ľúto. A potom takú sklerózu silnu dostal.

No a po vojne jak odišli Nemci, tak veľa ľudí z Kolačkova sa nast'ahovalo. Aj moj muž bol z Kolačkova.

P: Boli v Lomničke nejaké ženské alebo mužské spolky?

M: Ta ják, tam išli ženy same a chlapi sami. Chlapi len do krčmy chodili a my ženy sme išli tak vyšívať. V zime. Sme išli stále do jedného domu, aj sme spolu jedli. Sme sa rozprávali aj spievali. A to neboli iba slobodné ale aj vydané ženy. Každý v Lomničke mal kravu a na družstve sme museli ísť odrobiť kto mal kravu. Dostali sme kus runkle a to sme museli okopať, zato že sa krava pasie na družstevnom. Bol pastier, čo išiel pásť, aj jemu sme platili a ešte aj okopať sme chodili. A ešte aj na svojom sme museli robiť. Ja neviem jak som to tak zvládala.

V Podolínci sa každý rok na jeseň robil bačabál. To družstvo robilo, lebo to bol družstevný pastier. Bača dal pálenku a išli sme do Podolínce do sály. A do rána sa tancovalo a jedlo.

Príloha č. 2: Základné údaje o respondentoch

Pseudonym respondenta	Vek	Pohlavie	Súčasná etnická príslušnosť	Súčasný status obyvateľa	Dokončené vzdelanie	Ekonomická aktivita
Jakub	69	muž	Slovák	bývalý	VŠ	dôchodca
Jana	65	žena	Slovenka	bývalá	SŠ	dôchodkyňa
Zuzana	79	žena	Slovenka	bývalá	SŠ	dôchodkyňa
Terézia	66	žena	Slovenka	bývalá	SŠ	dôchodkyňa
Marta	71	žena	Slovenka	bývalá	SŠ	dôchodkyňa
Tomáš	44	muž	Slovák	bývalý	SŠ	zamestnaný
Peter	46	muž	Slovák	bývalý	VŠ	zamestnaný
Štefan	69	muž	Róm	bývalý	SŠ	dôchodca
Viera	52	žena	Rómka	bývalá	SŠ	zamestnaná
Blanka	45	žena	Rómka	súčasná	ZŠ	nezamestnaná
Ľuba	67	žena	Rómka	bývalá	SŠ	dôchodkyňa

Dokončené vzdelanie – ZŠ – základné, SŠ – stredoškolské, VŠ – vysokoškolské

Príloha č. 3: Projekt bakalárskej práce

Projekt bakalárskej práce

Petra Schurdaková

2. ročník/LS 2009

Sociologie a sociální antropologie

Fakulta sociálních věd UK

Konzultant: Doc. PhDr. Šanderová Jadwiga, CSc.

Predpokladaný názov: *Metamorfózy ľudských osudov a života človeka v dedine Lomnička*

alebo

Metamorfózy obce Lomnička

Kontext témy

Je zaujímavé sledovať ako sa menia osudy niektorých dedín, ich obyvateľov a vzťahy medzi nimi, najmä, keď daná dedina prechádza počas svojho fungovania viacerými zmenami (najviac asi kultúrnymi, politickými). Takéto zmeny častokrát ovplyvnia ráz dediny a život človeka do takej miery, v akej si to ani nedokáže predstaviť. Niektoré zmeny prospievajú, niektoré naopak vedú do záhuby. Jedným príkladom je aj Lomnička, malá dedinka na východe Slovenska. Od svojho založenia v 13. storočí prešla až do dnešných čias viacerými zmenami, ktoré sa vždy odrážali na živote a vzťahoch jej obyvateľov. Veľakrát sa tu vyskytlo obyvateľstvo v zmiešanej podobe a vzťahy medzi nimi boli nie vždy priateľské. Vystriedali sa tu starousadlíci, gazdovia, vyhostení nemeckí obyvatelia a rómovia, ktorí tam žijú dodnes. Dalo by sa povedať, že táto dedinka má svoje vysoko kultúrne obdobie už za sebou.

Výskumný problém

Vo svojej bakalárskej práci by som sa chcela pokúsiť zaznamenať dôležité zmeny vo fungovaní dediny, ktoré sa v nej odohrali počas 20. storočia a najmä na to, ako tieto zmeny vplývali na život a vzťahy ľudí v nej bývajúcich. Niektorí pôsobia v blízkom rodinnom okruhu ináč, než na verejnosti, inak sa správajú v určitých obdobiach a etapách svojho života k ostatným. Dá sa povedať, že

doba formuje ich správanie sa. Aj toto by som sa pokúsila zachytiť a zaznamenať. Na základe rozhovorov, spomienok, literatúry a archívnych dokumentov chcem odsledovať častokrát neľahké osudy miestnych obyvateľov, vytvoriť akúsi líniu vývoja. Chcela by som ukázať, že Lomnička prešla viacerými rôznymi zmenami a fázami vývoja, tak isto aj jej obyvatelia a vzťahy medzi nimi. Dalo by sa povedať, že vývoj spôsobil akýsi zánik vysoko kultúrnej dediny. Predpokladám, že v nahliadaní na zmeny by sa mohli objaviť gendrové ale aj medzigeneračné rozdiely.

Metodológia

Štúdium archívnych dokumentov a epizodické rozhovory (kombinácia pološtruktúrovaného a naratívneho rozhovoru) s bývalými aj súčasnými obyvateľmi dediny Lomnička, ktorí počas svojho života zažili zmeny (predpokladám že použijem kvótny výber a snow ball výber respondentov). Rozhovory budú mať predom stanovené základné otázky a ďalej budú tieto rozhovory prebiehať vo voľnom scenári, viac menej ako rozprávania (predpokladám zozbierať rozhovory od približne 10. ľudí). Zozbierané rozhovory nakoniec prepíšem, okódujem a spracujem pomocou kvalitatívnej analýzy a vyberiem z nich potrebné informácie pre moju prácu.

Orientačná štruktúra práce

1. úvod
2. založenie a história dediny
 - 2.1. zmeny, ktoré najviac ovplyvnili osud ľudí v dedine
 - 2.2. dopady zmien na život obyvateľstva
 - 2.3. vzťahy obyvateľov pred a po zmene
3. spomienky jednotlivých obyvateľov
 - 3.1. rekonštrukcia na základe spomienok
 - 3.2. gendrove a medzigeneračné nahliadanie na zmeny a vzťahy medzi obyvateľmi
4. zhrnutie a záver

Orientačný zoznam literatúry

Hendl, J.: *Kvalitatívny výzkum: základní metody a aplikace*: Praha, Portál, 2005.

Silverman, D.: *Ako robiť kvalitatívny výzkum*: Bratislava: Pegas, 2005.

Strauss, A., Corbinová, J.: *Základy kvalitatívneho výzkumu: Postupy a techniky metódy zakotvené teórie*: Boskovice, Albert, 1999.

Hájek, P.: *Jde pevně kupředu naše zem. Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*: Praha, Malá Skála, 2008.

Kol. autorov: *Flucht und Vertreibung : Europa zwischen 1939 und 1948 / mit einer Einleitung von Arno Surminski*: Hamburg : Ellert & Richter, 2004.

Archívne dokumenty o obci Lomnička dostupné zo Štátneho archívu SR Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, Kronika obce Lomnička

Chronik Familie Roth, vydané na pamiatku jubilejnej oslavy rodiny Roth v Heyerode 11.6.1988

Valiska, J.: *Nemecké nárečia horného Spiša*: Stará Ľubovňa, Okresné vlastivedné múzeum v Starej Ľubovni, 1982.

Príloha č. 4: Obrazová príloha (dedina v minulosti a súčasnosti)

Dedina v minulosti

Pohľad na dedinu, rok 1952

Pohľad na dedinu (pohľadnica)

Alsó-falurészlet

Základná škola, v pozadí veža evanjelického kostola

Dedina v súčasnosti

Základná škola, v pozadí veža evanjelického kostola

Materská škola

